

Ժողովրդական ԴԱՏԱՎՈՐ
Յ Ե Վ
Ժողովրդական ԱՏԵՆԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Բ. ՅԱ. ԱՐՄԵՆՅԵՎ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ

Ի. Տ. ԳՈՒՅԱԿՈՎ
ԽՐԱԳՐՈՒԹՅԱՆ

343.1
Ա-93

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅԿԱՆ ԿՈՂՄԵՐՈՎԱԿԱՆ
ՇԵՐՆԱՆ ● 1940

1 MAR 2010

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ. ԽՍՀ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԺՈՂԿՐՄԱՏ

343.1

93 ժՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐԻ ՅԵՎ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ԱՏԵՆԱԿԱԼԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Բ. ՅԱ. ԱՐՍԵՆՅԵՎ,

ԻԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ

Ի. Տ. ԳՈԼՅԱԿՈՎԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԱՐԴԺՈՂԿՐՄԱՏԻ
ՅԵՐԵՎԱՆ ● 1940

25 FEB 2013

36. 416

Վերջին ժամանակները դատական որդանները համարվել են ժողովրդական դատավորների և ժողովրդական ատենակալների նոր կադրերով, վորոնք դեռևս բավարար չափով ծանոթ չեն խորհրդային որենսդրությանն ու չունեն դատական աշխատանքի անհրաժեշտ փորձ: Այդ ընկերներին ոգնութիւն է պետք, վորպեսզի նրանք արագ կերպով կտրողանան տիրապետել դործին, ընդգրկեն դատական աշխատանքի հիմնական հարցերը, կողմնորոշվեն դատարանի առաջ դրված խնդիրներում:

«Ժողովրդական դատավորի և ժողովրդական ատենակալի զբաղւորանի» լույսընծայումը ղգալի չափով կլրացնի արդարագատութիւն մարմինների իրավարանական հանրամատչելի դրականութիւն բացը և ելական ոժանդակութիւն ցույց կտա ժողովրդական դատավորին և ժողովրդական ատենակալին՝ նրանց դործնական աշխատանքում:

Գրադարանը բաղկացած է քրեական և քաղաքացիական իրավունքի, դատական իրավունքի առանձին հարցերին և ժողովրդական դատարանի աշխատանքների ալլ առանձին հարցերին նվիրված մի շարք գրքերից:

Իրավարանական հրատարակչութիւնը խնդրում է ընթերցողներին իրենց կարծիքն ու դիտողութիւնները լույս ընծայող գրադարանի վերաբերյալ ուղարկել հրատարակչութիւնը:

БИБЛИОТЕКА
Академии Наук
УРСР

4762 KH

7992-53

Գ Լ Ո Ւ Խ I

ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԵՎ ՊՐՈՑԵՍՈՒԱԼ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Քրեական գործերով դատական նիստը խոչոր քաղաքական և պրոցեսուալ նշանակութիւն ունի: Պրոցեսի ալլ ստադիալում դատարանը վերջնականապէս լուծում է գործը, նա ստուգում է գործով հավաքված բոլոր ապացույցները, ուսումնասիրում է նախաքննութիւն բոլոր նյութերը և իր վերջնական վճիռն է կայացնում այն կարեւորագույն հարցի առթիւ, թե արդոք մեղավոր է կամ անմեղ այն քաղաքացին, վորը դատի յե տրված: Բացի այդ, դատարանը պետք է լուծի և մի ալլ, վոչ պակաս կարեւոր հարց՝ ինչպիսի պատժի պետք է յենթարկվի մեղադրյալն այն դեպքում, յեթե նա մեղավոր ճանաչվի:

Մինչև դատական նիստը մեղադրյալի այն գործողութիւնների մասին, վորոնք քննութիւն առարկա յեն յեղել, տեղյակ են լինում մի քանի հոգի—դատախազը, քննիչը, մեղադրյալն ինքը և այն վկաները, վորոնք գործով հարցաքննվել են: Իսկ դատական նիստում քրեական գործը դուրս է գալիս քննիչի կամերայի սահմաններից, նա հայտնի յե դատունում մարդկանց լայն շրջաններին, գործը հասարակական նշանակութիւն է ձեռք բերում: Դատարանում, աշխատավորների ներկայութիւնում պարզվում է մեղադրյալի գործողութիւնների սոցիալական վտանգավորութիւնը, կոնկրետ կերպով ցույց է տրվում այն վնասը, վոր մեղադրյալն իր գործողութիւններով հասցրել է առանձին անհատների կամ հասարակական և պետական կազմակերպութիւնների: Դատական նիստում մեղադրյալի հանցավոր գործողութիւնը

ները բացահայտելը բարձրացնում է լայն մասսաների զգոնութեան զգացմունքը, դաստիարակչական ազդեցություն է գործում մասսաների վրա, քանի վոր նրանք տեսնում են, թե վորքան վնասակար են այդ գործողությունները մեր սոցիալիստական շինարարության համար, ինչպես են նրանք խախտում սահմանված իրավակարգը, սոցիալիստական կեցություն կանոնները: Այսպես ստեղծվում են այն անհրաժեշտ պայմանները, վորոնք նպաստում են հանցագործությունների դեմ պայքարելուն՝ աշխատավորները սովորում են զնահատել և հարգել այն իրավակարգը, վորը սահմանել է սոցիալիստական իշխանությունը:

Այստեղից էլ բխում է մասսաների դաստիարակումը՝ հարգելու խորհրդային որենքները, ճանաչելու դրանց անխախտությունը, անձեռնմխելիությունն ու դրանք խտրորեն պահպանելու և կատարելու անհրաժեշտությունը:

Դատարանը պատիժ է սահմանում մեղադրյալի համար: Յեթե այդ պատիժն արդարացի չէ և համապատասխանում է մեղադրյալի կատարած արարքին, նա լայն մասսաներում առաջ է բերում բավարարություն և հարգանք դեպի այն որդանները, վորոնք պայքարում են հանցագործությունների դեմ: Մասսաները տեսնում են, թե ինչպիսի խորամանկությունների դեմ է մեղադրյալը, ինչպիսի միջոցներ ձեռք առավ, վորպեսզի խաբի պետական իշխանության որդաններին, այնուամենայնիվ նա մերկացվեց, նրա բոլոր հանցագործությունները բացվեցին, նա կանգնեց պրոլետարական դատարանի առաջ և իր արժանի պատիժը կրեց: Դա դաստիարակում է մասսաների մեջ վստահություն դեպի պետական իշխանության այն որդանները, վորոնց վստահած է ինչպես առանձին քաղաքացիների, նույնպես և ամբողջ պետության կյանքի, բարեկեցության պաշտպանությունը: Դա առեղծվածում է մասսաների մեջ զգոնությունն ու նրանց ուշադրության լարվածությունը դեպի ժողովրդի թշնամիները, ամեն տեսակի հանցագործները և սոցիալիստական իրավակարգը խախտողները. դաստիարակում է այն զիտակցությունը, թե անհրաժեշտ է ոգնել քննչական որդաններին հանցագործություններ և հանցագործներ հայտաբերելու նրանց պատասխանատու աշխատանքում:

Դատական նիստը տեղի չէ ունենում վորող, որենքով սահմանված ձևերով, վորոնք յերաշխալորում են ճշմարտության հաջող և ամենից ճիշտ հայտաբերումը: Այդ ձևերը պաշտպանում են մեղադրյալի իրավունքները, վորին դատարանը լսում է և վորին դատարանը հնարավորություն է տալիս ներկայացնելու իր պաշտպանության համար անհրաժեշտ բոլոր նյութերն ու բացատրությունները:

Հետևապես, ավելի ևս բարձրանում է դատական նիստի նշանակությունը, քանի վոր նա դաստիարակում է աշխատավորների մեջ զգայուն և ուշադիր վերաբերմունք դեպի մարդը, թեև այդ մարդը նստած է մեղադրյալների աթոռի վրա:

Քրեական գործերի դատական քննության խոշոր դաստիարակչական նշանակությունը հաճախակի ընդգծել են մեր ուսուցիչները: Լենինը մի շարք անգամներ մատնանշել է, վոր անհրաժեշտ է գործերը քննության դնել, վորպեսզի այդտեղ սրվի ուշադրությունը, մոբիլիզացիայի յենթարկվի հասարակությունը և արմատախիլ արվեն այս կամ այն բացասական յերևույթները կյանքում: Որինակ, հայտնի չէ Լենինի 1921 թ. սեպտեմբերի 3-ի նամակն ուղղված արդժողիժ Կուրսիկուն, վորտեղ նա պահանջել է դատական քննության դնել մի քանի գործեր քաղաքի մասին, հասնել այն բանին, վոր նախատվեն մեղավորները նաև մամուլում և խիստ պատժի յենթարկվեն, ընտրելով ավելի վառ որինակներ և յուրաքանչյուր դատ դարձնել քաղաքական գործ (տե՛ս Լենին, հ. XXIX, էջ 403):

Լենինի այս ցուցումը լիակատար կերպով համապատասխանում է այն նշանակությանը, վոր նա տալիս էր մեր դատարանին, վորպես մի որդանի, վորը դաստիարակում է լայն մասսաներին, վորպես մի որդանի, վորտեղ այդ մասսաներն անցնում են պետական կառավարման ճյուղ:

Ընկեր Ստալինը հաճախակի ընդգծում է դատարանի խոշոր նշանակությունը, ամեն կերպ պահանջելով խորճըրդային որենքների կայունություն և մատնացույց անելով, վոր այդ որենքները կատարելը խորհրդային յուրաքանչյուր քաղաքացու սրբազան պարտականությունն է:

Այն բացառիկ կարևոր քաղաքական նշանակությունը,

Վոր ընկեր Ստալինը տալիս է խորհրդային դատարանին, ամբացված է Ստալինյան մեծ Սահմանադրության մեջ, վորտեղ դատարանը բարձրացված է աննախընթաց բարձրության, վորտեղ դատաւորները հայտարարված են անկախ և միմիայն որենքին յենթակա, վորտեղ շարադրված են մեր դատարանակազմության այն անասան հիմունքները, վորոնք մարդկության պատմության մեջ առաջին անգամ դարձնում են մեր դատարանն իսկապես ժողովրդական և իսկական ուսել հնարավորություն են տալիս նրան նպաստելու լայն մասսաների հատարական-քաղաքական դաստիարակմանը:

Դատարանի այդ կարևորագույն խնդիրն իր արտահայտությունն է գտել նաև ԽՍՀՄ, միութենական և ամբողջ հանրապետությունների դատարանակազմության որենքում, վորի Յ-րդ հոդ. մենք կարդում ենք.

«խորհրդային դատարանը, կերտելով քրեական պատժի միջոցներ, վոչ միայն պատժում է հանցագործներին, այլև իրեն նպատակ է դնում ուղղել և վերադաստիարակել հանցագործներին:

Իր ամբողջ գործունեությունում դատարանը ԽՍՀՄ քաղաքացիներին դաստիարակում է հայրենիքին և սոցիալիզմի գործին նվիրվածության վրդով, խորհրդային որենքների ճշգրիտ և անշեղ կատարման վրդով, սոցիալիստական սեփականությունը խնամքով վերաբերվելու, աշխատանքային կարգապահություն, պետական ու հասարակական պարտքին անվերապա վերաբերվելու, սոցիալիստական հանրակեցություն կանոնները հարգելու վրդով»:

Բացի իր քաղաքական նշանակությունից քրեական գործով դատական նիստն ունի նաև խոշոր պրոցեսուալ նշանակություն:

Նախաքննության ժամանակ համարվում է այն նյութը, վորն անհրաժեշտ է և բավական նրա համար միայն, վորպեսզի մեղադրյալը դատի տրվի: Վերջնական խոսքը հանցավորություն մասին դատարանին է պատկանում: Դատական նիստում նա ստուգում և լրացնում է հավաքված նյութերը: Այդ անում է վոչ թե մեկ հոգի, այլ դատաւորների կոլեգիան, վորը բաղկացած է յերեք հոգուց, վորոնցից

յերկուսը ժողովրդական ատենակալներ: Դատաւորները, համեմատելով գործի հանգամանքներն իրենց ամբողջությամբ, գնահատում են հավաքված նյութերն իրենց ներքին համոզմունքով, վորը հիմնված է սոցիալիստական իրավագիտակցություն վրա, նրանք ստուգում են քննչական որդանների բոլոր գործողությունները, և այդ որդանների թույլ տված՝ որենքների ամենափոքր խախտումը հայտարարվում է մանրակրկիտ ստուգմամբ, վորը կատարում է դատարանը: Դա հարկադրում է քննչական որդաններին հատկապես զգուշ մոտենալ մեղադրյալի որինական իրավունքներին, հաստատապես յուրացնել այն դրույթը, վոր պրոցեսուալ որենքները սոսկ տեխնիկական կանոններ չեն, վորոնք կարելի չէ պահպանել «այն չափով, վոր չափով», այլ վոր այդ որենքներն անհրաժեշտ պայմաններ են, վորոնք ապահովում են սոցիալիստական արդարագատություն ճիշտ վարումը:

Քննչական որդանների կողմից թույլ տրված՝ պրոցեսուալ որենքների յուրաքանչյուր թերագնահատում կամ անչորհրդություն դրանց պահպանման մեջ կանոնադաշտ քննության լրիվ լինելու վրա, յերևան կգա դատական նիստում և կարող է անհնար դարձնել գործի լուծումը:

Քննչական որդանների համար կարևոր և պարտադիր պրոցեսուալ որենքները հատուկ նշանակություն են ձեռք բերում դատական քննության ժամանակ, քանի վոր նրանք ոգնում են դատարանին լավագույն կերպով լուծել գործը: Պրոցեսուալ որենքների այս կամ այն խախտումը դատարանի կողմից չի կարող չանդրադառնալ դատավճուի ճշտություն վրա և չի կարող նրա բեկանումն առաջ չբերել յերկրորդ ատյանի դատարանի կողմից: Դրանով ընկնում է գործը քննող դատարանի հեղինակությունն ու դատական պրոցեսի քաղաքական նշանակությունը:

Այսպիսով, դատական նիստի քաղաքական և պրոցեսուալ նշանակությունն իրարից անբաժանելի չեն: Քրեական գործով դատական նիստը քաղաքական նշանակություն է ձեռք բերում, յեթե դատարանը պահպանում է պրոցեսուալ որենքները. պրոցեսուալ որենքները ճշտորեն պահպանված կլինեն, յեթե դատարանը վոչ մի բոպե աչքաթող չանի

քրեական գործի դատական քննության քաղաքական կարե-
վորությունը:

Վորպեսզի քրեական գործի դատական քննությունը կա-
րողանա կատարել վերահիշյալ խնդիրը, այն կառուցվում է
վորոշ սկզբունքներով:

Գ Լ ՈՒ Խ II

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ, ՎՈՐՈՆՅՈՎ ԿԱՌՈՒՑՎՈՒՄ Ե ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԸ

Այդ սկզբունքները հետևյալներն են՝ հրապարակայնու-
թյուն, բանավորություն և անմիջականություն, անընդհա-
տություն, մրցողականություն, և կողմերի իրավահավասա-
րություն, մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը և մե-
ղադրյալի՝ դատարանում հանդես գալու և գործի նյութերին
իր մայրենի լեզվով ծանոթանալու իրավունքն ապահովելը:

Քննենք այդ սկզբունքներից յուրաքանչյուրը:

1. ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ

Հրապարակայնություն ասելով հասկացվում է դատա-
կան նիստի այնպիսի կազմակերպումը, յերբ դատարանի բո-
լոր գործողությունները, բացի դատավճիռ կայացնելուց,
տեղի յեն ունենում բացահայտորեն, հրապարակով: Յուրա-
քանչյուր ցանկացող կարող է ներկա լինել դատին. մամու-
լը կարող է հաշվետվություն տալ դատական նիստի մասին,
չստանալով դրա համար նախադասի թույլտվությունը:

Բուրժուական պրոցեսը տարբերում է հրապարակայնու-
թյան յերկու տեսակը՝ հրապարակայնություն մեղա-
դրյալի համար և հրապարակայնություն հասարակության
համար: Այդ նշանակում է, վոր կարող են լինել դեպքեր,
յերբ գործը լավում է դանիակ նույնիսկ մեղադրյալի հա-
մար, այսինքն՝ նրա բացակայությամբ: Այդպիսի սկզբուն-
քը միանգամայն ոտար և անընդունելի յե խորհրդային պրո-
ցեսի համար: Մեզ մոտ չկա և չի կարող լինել այնպիսի
դրություն, վոր գործը քննի մեղադրյալի բացակայու-
թյամբ: Ճիշտ է, մեր որենքը դիտի այնպիսի դեպքեր,

յերբ մեղադրյալը կարող է ներկա չլինել իր գործի քննու-
թյան ժամանակ, սակայն այդ դեպքերը հազվագյուտ բա-
յառություններ են կազմում, վորոնց մասին կխոսվի ստո-
րև: Խոսելով հրապարակայնության մասին, մենք նկատի
ունենք գործի դռնբաց քննությունը հասարակության հա-
մար, քանի վոր մեղադրյալի ներկա լինելն իր գործի քննու-
թյան ժամանակ պարտադիր է և ինքնին յենթադրվում է:

Մեր քրեական պրոցեսում, խորհրդային դատարանների
կազմակերպման առաջին խիստ որից, դատական նիստերի
հրապարակայնությունը հայտարարվել է վորպես հիմնական
կանոն, վորի խախտումը միշտ էլ դիտվել է վորպես հեղա-
փոխական որինականության կոպիտ խեղաթյուրում: ԽՍՀՄ
և միութենական հանրապետությունների դատարանակազ-
մության 1924 թ. հիմունքների 14-րդ հոդվածն այդ սկզբ-
ունքը դարձրել է պարտադիր բոլոր այն դատարանների
համար, վորոնք գործում են մեր Միության տերիտորիայի
վրա, և վորեն տեղական որենադրություններ չեյին կարող
փոփոխել համամիութենական այդ որենքը:

Մեր դատական նիստի այդպիսի կազմակերպումը միան-
գամայն հասկանալի յե և լրիվ համապատասխանում է այն
խնդիրներին, վորոնք դրված են խորհրդային դատարանի
առաջ: Իրականացնել իր հսկայական դատարարակազմի
դերը խորհրդային դատարանը կարող է այն բանի շնորհիվ
միայն, վոր քրեական գործերի քննությունը տեղի յե ունե-
նում լայն մասսաների աչքի առջև:

Ահա թե ինչու Ստալինյան մեծ Սահմանադրությունը
պրոցեսուալ այդ որենքը դարձրել է սահմանադրական որենք,
սահմանելով 111-րդ հոդ., վոր «գործերի քննությունը
ԽՍՀՄ բոլոր դատարաններում, վորջափով որենքը բացա-
ռություններ չի նախատեսում, կատարվում է դռնբաց»:
Սահմանադրության այդ պահանջը հիմք է ծառայել
ԽՍՀՄ Գերագույն Խորհրդի II նստաշրջանում ընդուն-
ված՝ ԽՍՀՄ, միութենական և ավտոնոմ հանրապետու-
թյունների դատարանակազմության որենքի 8-րդ հոդ. հա-
մար:

Այսպիսով անհրաժեշտ է յուրացնել հետևյալ կանոն-
ները.

1) բոլոր քրեական գործերն անպայման ֆնկվում են մե-
կադրյալի ներկայությամբ,

2) բոլոր քրեական գործերը ֆնկվում են դռնբաց, վոր-
չափով որեւեմում բացառութեամբ չեն ֆախտանսված—
այդ նշանակում է, վոր այն գործերը միայն կարող են
քննվել դռնփակ, վորոնց մասին հատկապէս հիշատակվում
է որենքում:

Վորոնք են այդ գործերը:

ՌԻՅՅՍՀ Քր. Դատ. Որ. 19-րդ հոդ.¹ և միութենական
հանրապետութեան Քր. Դատ. Որ. համապատասխան
հոդ. հոդ. տալիս են այդ հարցի սպառնչ պատասխանը:
Այն դեպքերը, յեր կարելի յէ գործը քննել դռնփակ, ճըշ-
տորեն ցույց է տրված որենքում: Դա, նախ, այն գործերն
են, վորոնցով անհրաժեշտ է պահպանել ռազմական, զինվա-
նագիտական կամ պետական գաղտնիքը և, ապա, սեռական
հանցագործութեան վերաբերյալ գործերը: Դատարանն
այս դեպքում պարտավոր է պատճառաբանված վորոշում
կայացնել ճշտորեն ցույց տալով, թէ ինչ հիմունքներով
է նա անհրաժեշտ համարում գործը դռնփակ քննելու: Ընդ-
վորում, դատարանն իրավունք ունի հայտարարել դատական
նիստը դռնփակ գործի ամբողջ քննութեան ընթացքում կամ
առանձին դատական գործողութեաններ անցկացնելու ժա-
մանակ: Բայց անգամ այն դեպքերում, յերը գործը քննվում
է դռնփակ, դատավճիռը հայտարարվում է հրապարակորեն:
Բացի այդ բացառութեանները, պետք է նկատի ունենալ,
վոր մինչև 14 տարեկան հասակ ունեցող յերեխաները, յե-
թէ նրանք գործով մեղադրյալներ, տուժողներ կամ վկա-
ներ են հանդիսանում, դատական նիստի գահլիճում ներկա
գտնվել չեն կարող: Այդ արդեւքի պատճառները հասկանա-
լի յեն և պարզաբանման կարոտ չեն: Այսպիսով, մենք
տեսնում ենք, վոր գործի քննութեան հրապարակախօսութեան
ը մեր քրեական պրոցեսում անց է կացված շատ լայն, չե-
ղումները հնարավոր են բացառիկ դեպքերում միայն և
պետք է մանրամասն կերպով հիմնավորված լինեն:

Դատական նիստի յերկրորդ սկզբունքը հանդիսանում
էն՝

2. ԲԱՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
(ՌԻՅՅՍՀ Քր. Դատ. Որ. 292—298 և 319 հոդ. հոդ.)

Այդ սկզբունքների ելութեանը կայանում է հետևյա-
լում: Դատարանը չպետք է բավարարվի այն ապացույցնե-
րով, վոր հավաքված են նախաքննութեան ժամանակ: Նա
պարտավոր է ինքնուրույն կերպով ստուգել և գնահատել
այդ ապացույցները: Վկաներն արդեն հարցաքննված են
քննիչի կողմից. նրանց ցուցմունքները չարադրված են ար-
ձանագրութեան մեջ. իրեղեն ապացույցները գննված են
նախաքննութեան ժամանակ և մանրամասն նկարագրված
արձանագրութեան մեջ: Փորձագետը տվել է իր յեղրակա-
ցութեանը գրավոր:

Արդյոք բավական են այս տվյալները: Դրանք ազա-
տում են դատարանին արդյոք վկաներին մեկ անգամ ևս
հարցաքննելու, իրեղեն ապացույցները գննելու և փորձա-
գետներին լսելու անհրաժեշտութեանից: Վոչ, չեն ազա-
տում, քանի վոր նման վոչ-քննադատական վերաբերմունքը
դեպի նախաքննութեան ժամանակ հավաքված ապացույցնե-
րը դատարանին դարձնում է մի պատիվ որդան, մատնում
է նրան կուրորեն վստահելու նախաքննութեան նյութերին:
Մինչդեռ, որենքը պահանջում է, վորպեսզի դատարանն իր
դատավճիռը հիմնի գործում յեղած և նոր հավաքված ու
դատական նիստում քննված տվյալների վրա: Դատավորը
պետք է իր աչքերով տեսնի վկային և փորձագետին, իր
ականջներով լսի նրանց բացատրութեանները, իր ձեռքերով
չոշափի գործում յեղած իրեղեն ապացույցները: Այդ գեղ-
քում միայն գործի բոլոր ապացույցները յերեան են գալիս
իրենց ամբողջ պարզորոշութեամբ, ուժով և նշանակու-
թեամբ և հնարավորութեան են տալիս դատավորնե-
րին կազմելու նրանց մասին այն ճիշտ կարծիքը,
վորն անհրաժեշտ է դատավճիռ կայացնելու համար:
Այստեղից բխում է որենքի հիմնական պահանջը՝
բոլոր ապացույցները պետք է ստուգել բանավոր կերպով,
հրապարակելով վկաների՝ նախաֆնկութեան ժամանակ
տված ցուցմունքները, բացառիկ դեպքերում միայն, այն է՝
յերը անհրաժեշտ է պարզել վկայի դատական նիստում և
նախաֆնկութեան ժամանակ տված ցուցմունքների միջև յե-

¹ Տես հավելվածում հոդվածների համեմատական տախտակը:

դած հակասութիւնը կամ վկայի՝ դատական նիստից հարգելի պատմաւորով բացակայելու դեպքում:

Այն, ինչ վոր ասվել է վկաների ցուցմունքներէ մասին, վերաբերում է և բոլոր ապացույցներին: Պետք է ձգտել դատական նիստը վարել գլխավորապէս բանալոր ցուցմունքների հիման վրա: Այս կանոնը կարեւոր է նրա համար, վոր, նախ, գործը նման ձեով վարելու դեպքում մեղադրյալը հնարավորութիւն է ստանում ակտիւ մասնակցել գործի բոլոր հանգամանքների ստուգմանը և, ապա, նրա համար, վոր գործը լսողները կարող են քննադատորեն վերաբերվել գործի բոլոր ապացույցներին և գիտակցորեն ստուգել, թե արդյոք ճիշտ է արժեքավորում դատարանն այդ ապացույցները: Դրա հետեւանքով ել դատարանի դատավճիռն առավել չափով համոզեցուցիչ է դառնում. դատարանի և հասարակայնութեան միջև ստեղծվում է այն սերտ կապը, վորն այնքան կարեւոր է մեր պատավորների համար, վորոնք ընտրվում են ժողովրդի կողմից և ժողովրդի շահերի համար վարում են արդարադատութիւնը:

Այդ սկզբունքի հետ սերտ կապված է հետեւյալը.

3. ՊՐՈՅԵՍԻ ԱՆԸՆԴՀԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

(ՌԵՖԻՍԷ Քր. Դատ. Որ. 258 հոդ.)

Անմիջականութեան սկզբունքը պահանջում է, վորպէս-զի յուրաքանչյուր քրեական գործ քննութեան առնվի անընդհատ:

Չի կարող այնպիսի դրութիւն լինել, վոր գործն սկսվի, քննութեան առնվի վորոշ ժամանակ, ապա հետո՝ ձգվի մեկ-յերկու օրով և հետո նորից շարունակվի սկսած այն տեղից, վորտեղ դատարանը կանգ է առել մինչև ընդմիջումը: Չի կարող նաև այնպիսի դրութիւն լինել, վոր նույն նիստում հարցաքննվեն գործով մի քանի վկաներ, զինվին իրեղեն ապացույցները և ապա գործը հետաձգվի անորոշ ժամանակով և մեկ անգամ արդեն հարցաքննված վկաներն այլևս չհարցաքննվեն:

Անթույլատրելի չէ և այն դեպքը, յերբ գործի քննութիւնն ընդհատվում է վորեւէ պատճառով և դատարանն

ընդմիջման ժամանակ քննում է մի այլ գործ և ապա վերադառնում ընդհատված գործին:

Գիշար չէ հասկանալ, վոր այս բոլոր դեպքերում ամենաակոյալ կերպով խախտվում է անմիջականութեան սկզբունքը, քանի վոր դատավորը հնարավորութիւնն չի ունենում կազմել միասնական, ամբողջական ու լիակատար տպավորութիւն գործով հավաքված ապացույցների մասին: Անխտելի չէ նաև այն, վոր մեր նշած դեպքերում այդ ապացույցները մոռացվում են, խառնվում են այլ ապացույցների և դատավորները գործի մասին պարզ պատկերացում չեն ստանում: Նմանապէս անթույլատրելի չէ և այն կարգը, յերբ գործի քննութեան ժամանակ մի դատավոր փոխարինվում է ուրիշ դատավորով:

Վորպէս որինակ բերենք հետեւյալ դեպքը: Գրեական գործն սկսվել է ժողովրդական դատավորի և յերկու ժողովրդական ատենակալների կազմով: Գործի քննութեան ժամանակ դատավորներից մեկը հիվանդացել է: Ինչպէ՞ս պետք է վարվել գործի հետ: Չի՞ կարելի արդյոք հրավիրել ուրիշ ատենակալ, յեթե հիվանդացել է ատենակալը, կամ ուրիշ դատավոր, յեթե հիվանդացել է նախագահողը, և գործը շարունակել այն տեղից, վորտեղ ընդհատված է յեղել: Վոչ, չի կարելի: Այն նոր դատավորը, վորը մտնում է գործի մեջ, անմիջականորեն չի մասնակցի այն բոլոր ապացույցների ստուգմանը, վորոնք քննվել են նրանից առաջ: Նա, իհարկէ, կարող է ծանոթանալ այդ բոլոր տվյալներին դատական նիստի արձանագրութիւնից, նրան կարող են գործին տեղյակ դարձնել մյուս դատավորները, սակայն գրանցով կոպիտ կերպով կխախտվի անմիջականութեան սկզբունքը: Մեջ բերված դեպքում պետք է վարվել հետեւյալ կերպ. գործը նոր կազմով քննութեան առնել սկզբից նրա համար, վորպէսզի գործին մասնակցող դատավորն ինքն անձամբ մասնակցի գործի բոլոր հանգամանքների ստուգմանը: Դրա համար ել հանձնարարվում է բարդ գործերում, վորոնց քննութիւնը տևում է մի քանի օր, ունենալ դատարանի կազմում պահեստի ատենակալներ: Նրանք փոխարինում են հիվանդութեան պատճառով դուրս մնացող դատավորներին և քանի վոր նրանք ներկա չեն լի-

նում գործի քննության ամբողջ ընթացքում, ուստի դատա-
վորներին վորեն մեկի դուրս գալը դատական կազմից չի
հարկադրում գործը վերսկսելու սկզբից:

Յեղնելով այդ սկզբունքից, խստիվ արդելվում են և
այնպիսի դեպքեր, վորոնք յերբեմն տեղի յեն ունենում
դատական պրակտիկայում. դատարանը քննում է մի քանի
գործ, նրանցից յուրաքանչյուրի վերաբերմամբ չի կայաց-
նում դատավճիռ, իսկ ամբողջ դատական նիստը վերջա-
նալուց հետո անցնում է խորհրդակցական սենյակ և կադ-
մում դատավճիռներ իր քննած բոլոր գործերով: Դժվար չե
տեսնել, թե ինչպիսի վնաս է հասցնում անընդհատության
սկզբունքի խախտումը: Յուրաքանչյուր գործով առանձնա-
պես դատավորները քննում են ապացույցները վոչ անմի-
ջապես. նրանց թարմ տպավորությունները գործից թուլա-
նում են, խառնվելով այլ գործից ստացված նոր տպավո-
րություններին. այն բնորոշ առանձնահատկությունները,
վորոնցից մասամբ կախված է մեղավորության կամ պատ-
ժամիջոցի վերաբերյալ հարցի լուծումը, անհետանում են.
դատավճիռ կայացնելիս դատավորը պարզ պատկերացում
չի ունենում մեղադրյալի ինքնության, հարցաքննված վկա-
ների մասին: Դատարանը մոլորված է խավարի մեջ, նրա
առջև կենդանի մարդկանց փոխարեն անցնում են աղոտ
ստվերներ... Ահա թե ինչու ՌԽՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 258 հոդ.
և մյուս միութենական հանրապետությունների Քր. Դատ.
Որ. համապատասխան հոդվածներում մենք գտնում ենք հե-
տևյալ կատեգորիկ պահանջը. «դատական նիստը յուրաքան-
չյուր գործով պետք է տեղի ունենա անընդհատ, բացի այն
ժամանակից, վորը նշանակված է հանգստանալու համար:
Սկսված գործի քննությունը ավարտելուց առաջ ընդմիջման
ժամանակ ուրիշ գործեր քննելը չի թույլատրվում»:

4. ՄՐՅՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՌԻ ԿՈՂՄԵՐԻ ԻՐԱՎԱՆԱԿԱՍՍՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
(ՌԽՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 272, 273, 277, 278 հոդ. հոդ.)

Այդ սկզբունքների տակ հասկացվում է պրոցեսի այն-
պիսի կազմակերպում, յերբ յերկու իրավահավասար կող-
մեր՝ մեղադրյալն ու մեղադրողը՝ նույնպիսի իրավունքներ
են վայելում դատաքննության ամբողջ ընթացքում: Այդ

իրավունքներն են՝ 1) կողմերից յուրաքանչյուրը կարող է
ցույց տալ գործի քննության այն կարգը, վորը նա իր հա-
մար ավելի հարմար և նպատակահարմար է համարում.
2) կողմերից յուրաքանչյուրը կարող է ամեն տեսակի միջ-
նորոշություններ հարուցել ու բացարկներ հայտնել դատավոր-
ների և քարտուղարի դեմ. 3) ներկայացնել այս կամ այն
ապացույցները, վորոնք, իր կարծիքով, կարևոր նշանակու-
թյուն ունեն վորոշ դրուժյուններ ապացուցելու համար.
4) յուրաքանչյուր կողմ ակտիվ կերպով մասնակցում է
յուրաքանչյուր առանձին ապացույց քննելու ժամանակ.
5) յուրաքանչյուր կողմ իրավունք ունի ամեն մի ապա-
ցույցի առթիվ հայտնելու իր նկատառումները և 6) քննու-
թյունն ավարտվելուց հետո մասնակցելու վիճարանու-
թյուններին:

Բոլոր միջնորդությունները լուծում է դատարանը,
նրանից եկախված՝ համաձայնվել կամ չհամաձայնվել դա-
տաքննության ժամանակ ծաղած այս կամ այն հարցի առ-
թիվ կողմի արտահայտած կարծիքին, բայց գործի վարույ-
թի և ապացույցների ստուգմանը վերաբերող հարցի առ-
թիվ դատարանը վոչ մի վիճի չի կարող կայացնել առանց
կողմերի կարծիքի լսելու:

Կողմերը լայն նախաձեռնության իրավունք են վայելում
գործի բոլոր հանգամանքները պարզելու ասպարեզում:
Կողմերի այդ իրավունքների յուրաքանչյուր սահմանափա-
կումը պրոցեսում դիտվում է վորպես հեղափոխական
որինականության կոպիտ խախտում:

Կողմերի մրցողականությունը լիակատար կերպով
առաջին անգամ կիրառվում է գործի դատաքննության ժա-
մանակ, քանի վոր նախաքննության ժամանակ և դատի
տալու ստադիայում մեղադրյալին լայն իրավունքներ չեն
տրվում: Դրանում է արտահայտվում գործի դատաքննու-
թյան բնորոշ առանձնահատկություններից մեկը: Շնորհիվ
մրցողական սկզբունքին նա լցվում է կենդանի բովանդա-
կությամբ, յուրաքանչյուր ապացույց բազմակողմանի լու-
սաբանման է յենթարկվում և առանձնապես հստակ ու պար-
զորոշ բնույթ ստանում. կողմերի համառ պայքարը, վո-
րոնք դատարանի առաջ յերբեմն հակադիր գնահատական

են տալիս հավաքված ապացույցներին, հնարավոր է դարձնում դատարանի համար՝ ավելի լավ ըմբռնել գործը, ճիշտ տեսակետ մշակել յուրաքանչյուր առանձին ապացույցի և բոլոր ապացույցների ուժի մասին և ապահովում է դատարանին այն միակողմանիությունից, վորի մեջ նա յերբեմն կարող է ընկնել:

Մրցողականության սկզբունքն այն ժամանակ միայն կարող է իր լիակատար արտահայտությունը գտնել պրոցեսում, յերբ յերկու կողմերը հավասար են, յերբ նրանց իրավունքները միատեսակ են:

Այնտեղ, վորտեղ չկա կողմերի իրավահավասարություն, խոսք անգամ չի կարող լինել մրցողականության իրագործման մասին: Այնտեղ մեղադրյալը դառնում է իրավագուրդ մի եյակ, վորին ծաղրում են քննչական և դատական օրգանները: Նրան մեղադրում են, բայց հնարավորություն չեն տալիս պաշտպանվելու: Նրան չեն հարցաքննում, այլ կտտում են, նրան չեն լսում, այլ ծեծում են: Սա յե մեղադրյալի դրությունը Փաշխտական պրոցեսում:

Մեր քրեական պրոցեսը կառուցված է սոցիալիստական լայն դեմոկրատիզմի հիմունքներով: Ուստի դատական նիստում մրցողականության սկզբունքն անց է կացված հետևողականորեն և ծավալուն կերպով, և կողմերը դատարանում վայելում են միանգամայն հավասար պրոցեսուալ իրավունքներ:

Մեր դատական աշխատողները պետք է հիշեն, վոր մրցողականության ու կողմերի իրավահավասարության սկզբունքը դատական նիստում պահպանելը հզորագույն գործիքներից մեկն է, վորի ոգնությունը դատարանն իրագործում է արդարադատությունը մեր յերկրում:

5. ՄԵԳԱԿՐՑԱԼԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԱՊԱՀՈՎՆԸ
(ԽՍՀՄ Սահմանադրության 111-րդ հոդ. և ԽՍՀՄ դատարանական կազմության օրենքի 8-րդ հոդ.)

Մենք արդեն պարզեցինք, վոր քրեական գործով դատաքննությունը հիմնված է մեզ մոտ կողմերի իրավահավասարության վրա: Մեր պրոցեսուալ իրավունքն ավելի հեռուն է գնում և հատկապես նշում է մեղադրյալի պաշտ-

պանություն իրավունքը: Մեր պրոցեսուալ իրավունքի այդ դրությունն իր հատուկ արտահայտությունն է գտել Ստալինյան մեծ Սահմանադրության մեջ, վորը 111-րդ հոդվածում սահմանում է, վոր դատարանն ապահովում է մեղադրյալին պաշտպանության իրավունք:

«Պաշտպանություն» ասելով քրեական պրոցեսում հասկացվում է վոչ միայն մեղադրյալի պաշտպան ունենալու իրավունքը. մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքն ապահովելը պետք է հասկանալ ավելի լայն: Պաշտպան ունենալու իրավունքը «մեղադրյալի պաշտպանության իրավունք ապահովել» հասկացողության մի մասն է կազմում միայն: Պաշտպանություն ասելով պետք է հասկանալ այն բոլոր իրավունքները, վոր օրենքը տալիս է մեղադրյալին և վորոնք պետք է պաշտպանեն դատարանը, բննչական օրգաններն ու դատախազությունը անկախ այն հանգամանքից, թե արդյոք մեղադրյալը պաշտպան ունի, թե վոչ: Վորքան ավելի լայն են այն իրավունքները, վոր վայելում է քաղաքացին տվյալ պետության մեջ ընդհանրապես, այնքան ել ավելի լայն են նաև այն իրավունքները, վոր օրենքը վերապահում է մեղադրյալին: Անսահմանափակ միապետության պայմաններում, վորտեղ մարդը համարվում էր վոչ թե քաղաքացի, այլ «հպատակ» միայն, վորտեղ չէին վիճակների բարի հայեցողությունն ու կամայականությունն օրենք եր դարձված, այնտեղ մեղադրյալը պրոցեսի օրյեկտ եր միայն, նրան կտտում էյին, նրանից չորթում էյին խոստովանություն և բնական է, վոր այնտեղ մեղադրյալը վոչ մի իրավունք չէր վայելում: Բուրժուա-դեմոկրատական պետություններում, օրինակ Անգլիայում, Ֆրանսիայում, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, վորտեղ ձեականորեն բոլորը հավասար են օրենքի առջև, մեղադրյալն ստանում է կողմի իրավունք պրոցեսում, բայց այդ իրավունքը սահմանված է միմիայն խոսքերով, իսկ իրականում նա վեր է ածվում աշխատավորների համար մի դատարկ հնչյունի, մեղադրյալը դրվում է այնպիսի դրություն մեջ, վոր նա հնարավորություն չի ունենում իրագործելու այդ իրավունքը:

Այն պրոցեսները, վոր տեղի յեն ունեցել բուրժուական դատարաններում, վորոնց մասին գրել են թերթերում, նույն այդ դրության լրիվ պատկերն են տալիս: Վերհիշենք Սակկոյի և Վանցետիի պրոցեսը, Թոմաս Մունիի պրոցեսը, և մենք պարզ պատկերացում կստանանք այն կեղծիքի մասին, վոր իրենցից ներկայացնում են մեղադրյալի իրավունքների յերաշխիքները բուրժուա-դեմոկրատական յերկրներում: Կախումը պետական կարգերի և մեղադրյալի՝ դատարանում ունեցած դրության միջև առանձին ուժով արտահայտվում է Փաշխտական պետություններում:

Պետական կարգերը Իտալիայում, Յապոնիայում և այլ Փաշխտական յերկրներում, ներկայացնելով իրենցից մի արյունալի տեռոր վողջ աշխատավոր բնակչության համար, կազմակերպում են նույնպիսի մերկացված տեռոր այն մեղադրյալների վերաբերմամբ, վորոնք ընկել են Փաշխտական դահիճների ձեռքը: Այնտեղ մեղադրյալին չեն լսում դատարանում, այլ կտտում են բանտերում, դատարան շատ քիչ դործեր են հասնում, իսկ այն դործերը, վոր հասնում են՝ քննվում են դռնիակ, առանց հասարակացության վերահսկողության, Փաշխտական կազմակերպություններից հատկապես ջոկած «խտահելի» չինովնիկների միջոցով, առանց պաշտպանության, առանց մեղադրյալին դանդաղարկման իրավունք տալու, հաճախ առանց ապացույցներն ստուգելու, վոր պոլիցիան է պատրաստում: Այդպիսի «դատարաններում» մեղադրյալը մի անպաշտպան եյակ է հանդիսանում, վորի վրա Փաշխտական արդարադատության քրեական բանդաները կատարում են իրենց դատաստանը:

Միակ մի յերկիր աշխարհում՝ Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությունը սահմանադրական որենք է դարձրել դատարանի պարտականությունը՝ ապահովելու մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը, անկախ այն բանից, թե արդյոք ունի նա պաշտպան, թե վոչ:

Դատարանի պարտականությունը մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքն ապահովելու վերաբերմամբ հետևյալն է՝

1) Մեղադրյալը պետք է նախորոք ստանա մեղադրական յեղրակացությունը և իսկական հնարավորություն դործին ծանոթանալու համար. 2) մեղադրյալի համար պետք է նշանակել պաշտպան այն դեպքերում, յերբ մեղադրյալն այդ մասին խնդրել է և յերբ ինքը պաշտպան ընտրել չի կարողացել. 3) մեղադրյալին դատական նիստում պետք է հնարավորություն տրվի ոգտադործելու այն բոլոր իրավունքները, վոր նրան վերապահում է որենքը մրցողականության սկզբունքի ուժով. 4) մեղադրյալը պետք է հնարավորություն ստանա իր պաշտպանության համար ճառ արտասանելու, յեթե պաշտպան չունի և վերջին խոսք, անկախ այն բանից, թե արդյոք ունի նա պաշտպան, թե չունի. 5) մեղադրական դատավճիռ կայացնելուց հետո մեղադրյալին պետք է բացատրել դատավճիռը դանդաղարկելու նրա իրավունքը և դանդաղարկման համար սահմանված կարգը:

Որենքի այս սահմանները խտադույն պահպանումը դատավճռի ճշտության անհրաժեշտ պայմանն է հանդիսանում. այդ պայմանների խախտումն անպայման առիթներից մեկն է, վորոնց առկայությամբ դատավճիռը բեկանվում է:

Դատավորները պետք է լսվ յուրացեն այն, վոր դործի դատաքննության այդ սկզբունքի խախտումը Ստալինյան մեծ Սահմանադրության խախտում է, սոցիալիստական արդարադատության հիմքերի խեղաթյուրում և սոցիալիստական որինականության խախտում:

Ժողովուրդների մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինի կողմ դեպի մարդը զգայուն և ուշադիր վերաբերմունք ունենալու մասին պետք է ամբողջովին թափանցի մեր քրեական պրոցեսն ընդհանրապես և դատական նիստը մասնավորապես: Մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքն ապահովող բոլոր որենքների խտադույն պահպանումը հանդիսանում է առաջնորդի այդ կողի իրադործումը պրակտիկայում:

6. ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ՅԵՆՈՒՅԹ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ՅԵՎ
ԳՈՐԾԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻՆ ԻՐ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՎՈՎ ԾԱՆՈԹԱՆԱԼՈՒ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆ ԱՊԱՀՈՎԵԼԸ

(ԽՍՀՄ Սահմանադրության 110 հոդ., ԽՍՀՄ դատարանակազմության
որենի 7 հոդ., ՌԽՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 241 հոդ.)

Մեղադրյալի պաշտպանություն իրավունքի ապահովման
հետ անմիջականորեն կապված է մի այլ, վոչ պակաս կա-
րևոր, սկզբունք՝ մեղադրյալի դատարանում յեղույթ ու-
նենալու և իր մայրենի լեզվով գործի նյութերին ծանոթա-
նալու իրավունքի ապահովումը: Միմիայն այդ սկզբունքը
պահպանելու դեպքում մեղադրյալը կարող է ոգտագործել
որենքով նրան վերապահված իրավունքները: Այլապես այդ
իրավունքները նրա համար կդառնան մի դատարկ հնչյուն—
դատարանում քննվում է նրա գործը, վկաները խոսում են
նրա մասին, իսկ ինչ են ասում, ինչ է գրված այն բազմա-
թիվ արձանագրություններում, վորոնք կան գործում, մե-
ղադրյալը չգիտի և չի հասկանում:

Լենին-ստալինյան ազգային քաղաքականությունը հա-
մապատասխան Ստալինյան Սահմանադրության մեջ սահ-
մանված է հետևյալ սկզբունքը՝ «դատավարությունը կա-
տարվում է միութենական կամ ավտոնոմ հանրապետու-
թյան կամ ավտոնոմ մարզի լեզվով, այդ լեզվին չտիրապե-
սող անձերի համար ապահովելով լիակատար ծանոթացու-
մը գործի նյութերին թարգմանի միջոցով, ինչպես նաև
դատարանում մայրենի լեզվով հանդես գալու իրավունքը»:

Սահմանադրության այդ պահանջը խիստ կարևոր
պարտականություններ է դնում դատարանի վրա: Արդեն իսկ
դատի տալու ստադիայում, պարզելով, վոր տվյալ մեղա-
դրյալը չի տիրապետում այն լեզվին, վորով գործի դա-
տավարությունը պետք է տեղի ունենա, դատարանը պար-
տավոր է թարգման հրավիրել, հայտնել այդ մասին մե-
ղադրյալին և բացատրել նրան, վոր նա կարող է թարգմա-
նի միջոցով ծանոթանալ գործին: Մեղադրական յեղրակա-
ցությունը պետք է հանձնել մեղադրյալին թարգմանված
նրա մայրենի լեզվով: մեղադրյալն իրավունք ունի խնդրել
դատարանին թարգմանելու իրեն հասկանալի լեզվով նա-
խաքննության ժամանակ արձանագրված այս կամ այն

ցուցմունքները: Այդպիսի միջնորդությունն անպայման
պետք է բավարարվի և թարգմանչական ծախսերը դատա-
րանը պետք է դարձնի գործի ընդհանուր դատական ծախ-
սերի հաշվին: Մեղադրյալը պետք է ապահովված լինի
թարգմանով նաև դատական նիստում: Գործի վարույթը
պետք է անցկացնել մեղադրյալի համար աշխատ, վորպես-
դի նա իսկական հնարավորություն ստանա ակտիվորեն
գործին մասնակցելու: Դատավորները պետք է հատուկ
ուշադրություն դարձնեն այդ պրոցեսուալ մոմենտին,
քանի վոր որենքի այդ պահանջի ամեն մի թերազնահատում,
ամեն մի արհամարհանք դեպի այն, խախտում է մեղա-
դրյալի իրավունքները:

Մենք ծանոթացանք այն սկզբունքներին, վորոնց վրա
կառուցվում է դատական նիստը քրեական գործով: Այժմ
մենք պետք է պարզենք այն պայմանները, վոր դատարանը
պարտավոր է պահպանել, վորպեսդի ապահովված լինի
դատական նիստի կանոնավոր վարումը: Դրանց մասին
կխոսվի հետևյալ գլխում:

Գ Լ Ո Ւ Խ III

ԱՅՆ ԱՆՀՐԱՅԵՇՏ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ, ՎՈՐՈՆՔ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄ
ԵՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ԿԱՆՈՆԱՎՈՐ ՎԱՐՈՒՄԸ

Յերբ գործն անցնում է նախապատրաստական (տնորի-
նական) նիստով և մեղադրյալը դատի յե տրվում—դատա-
վորը պետք է կատարի այն գործողությունները, վորոնք
անհրաժեշտ են, վորպեսդի ապահովված լինի դատական
նիստի կանոնավոր վարումը: Այդ գործողությունները հե-
տևյալներն են. 1) գործը քննության նշանակելը. 2) մեղա-
դրյալին մեղադրական յեղրակացության պատճենը հանձ-
նելը. 3) կողմերի միջնորդությունները լուծելը. 4) պաշտ-
պան նշանակելը և 5) կարգադրություն կողմերին, նրանց
ներկայացուցիչներին, վկաներին և վորձագետներին դա-
տակոչելու մասին:

Քննելը այդ գործողություններից յուրաքանչյուրն
առանձին:

Հիմնական սկզբունքը, վորով պետք է ղեկավարվի դատարանն այս դեպքում, պետք է լինի հետևյալը. գործը դատարանում ստացվելու պահից մինչև նրա ֆինուր-յունը պետք է ըստ հնարավորության ֆիչ ժամանակ անցնի:

Պետք է նկատի ունենալ, վոր վորքան ավելի հեռու յս գործի քննությունը հանցագործության կատարման պահից, այնքան ել ավելի դժվար է ապահովել գործի բոլոր հանգամանքների պարզումը դատական նիստում: Պատճառը հասկանալի յս: Վկաներից մի քանիսը մեկնել են, մյուսները մոռացել են դեպքի մանրամասնությունները և ամբողջ գործն ընդհանրապես կորցրել և իր հասարակական նշանակությունը: Ուստի որենք ճիշտ ժամկետներ և սահմանում գործերի քննության համար: ՌԵՖՍՀ ՔՐ. Դատ. Որ. 242 հոդ. այսպես է արտահայտում այդ պահանջը. «Դատարանը պարտավոր է իր ստացած գործը քննել վոչ ուշ քան գործն ստանալու օրվանից յերկու չարաթվա ժամկետում, իսկ յեթե գործը մտցված է նախապատրաստական նիստը, ապա վոչ ուշ քան մեկ ամսյա ընթացքում»: Այդ ժամկետները ծայրագույններն են և պարտադիր չեն, վոր բոլոր գործերով դրանք պահպանվեն: Յեթե հնարավոր է գործը քննել (առանց յերկուսդ կրելու, վոր ծանուցադրերը չեն հանձնվի կողմերին) և այդ ժամկետներից ավելի շուտ, ապա դրանց չպահպանելը կարելի յս վողջունել միայն:

2. ՄԵՂԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՋՐԱԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՃԵՆԸ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻՆ ՀԱՆՁՆԵԼԸ

(ՌԵՖՍՀ ՔՐ. Դատ. Որ. 235 հոդ.)

Գործը քննության նշանակելու հետ միաժամանակ դատարանը պարտավոր է կարգադրել մեղադրական յեզրակացության պատճենը մեղադրյալին հանձնելու մասին: ՌԵՖՍՀ ՔՐ. Դատ. Որ. 235 հոդ. համաձայն այդ հանձնումը պետք է տեղի ունենա վոչ ուշ, քան գործի քննության սկզբից յերեք օր առաջ: Այդ պահանջը կատարելի է և վոչ մի չեղում այստեղ թույլատրելի չէ: Ճիշտ կլարվի այն դատարանը, վորը կներկայացնի այդ ժամկետը, քանի

վոր ժամկետի նման յերկարացումը հնարավորություն և տալիս մեղադրյալին ավելի լավ ծանոթանալու գործին, բայց դատարանի ամեն տեսակի փորձերն այդ ժամկետը կրճատելու ուղղությամբ պետք է համարել որենքի կոպիտ խախտում: Ընդվորում, պետք է նկատի ունենալ, վոր վորպես մեղադրական յեզրակացությունը ժամկետին հանձնելու ապացույց ծառայում է վոչ թե դատարանի գործերում արված նշումը մեղադրական յեզրակացության պատճենն ուղարկելու մասին, այլ մեղադրյալի ստացականը մեղադրական յեզրակացության պատճենն իր կողմից ստանալու մասին: Վորպեսզի այստեղ վոչ մի թյուրլմացություն առաջ չգա, պետք է ղեկավարվել հետևյալ կանոններով. մեղադրական յեզրակացությունը հանձնելու համար մեղադրյալը կանչվում է դատարան, յեթե նա ազատ է, կամ հանձնումը կատարվում է կալանավայրում, յեթե նա կալանքի տակ է: Յերկու դեպքում ել մեղադրական յեզրակացություն հանձնելու մասին ստացական վերցնելը պարտադիր է. այդ ստացականում պետք է ճշտորեն ցույց տրված լինի մեղադրական յեզրակացությունը հանձնելու ժամը, ամսաթիվը, ամիսը, տարին և վայրը:

3. ԿՈՂՄԵՐԻ ՄԵՋՆՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

(ՌԵՖՍՀ ՔՐ. Դատ. Որ. 239 հոդ.)

Սովորաբար կողմերի ամեն տեսակի միջնորդությունները լուծվում են նախապատրաստական (տնորինական) նիստում: Սակայն կարող են լինել դեպքեր, յերբ միջնորդություններն ստացվում են դատարանում արդեն այդ նիստից հետո: Այդ միջնորդությունները կարող են զանազան տեսակի լինել. այստեղ կարող է խնդիր լինել նոր վկաների կանչելու, փորձադիտություն նշանակելու, փաստաթղթեր պահանջելու մասին և այլն: Մերթեյ այդ միջնորդությունները այն հիման վրա, վոր նրանք տրված են ուշացումով, դատարանն իրավունք չունի, հետևապես, նման միջնորդությունները ժողդատավորը պետք է լուծի միանձնյա, վորչափով նրանց քննությունը դատարանում կարող է անհրաժեշտ դարձնել գործի հետաձգումը միջնորդություններն անմիջապես բավարարելն անհնար լինելու պատճառով:

(Ժամանակ կելի փաստաթղթեր բերելը, նոր կանչված վկաների ներկայանալը և այլն) :

4. ՊԱՇՏՊԱՆ ՆՇԱՆԱԿԵԼԸ
(ՌԵՖՍՆ ՔՐ. ԴԱՍՏ. ՈՐ. 55, 239 և 251 հոդ. հոդ.)

Մեր օրենքը զիտե այնպիսի դեպքեր, յերբ պաշտպան նշանակելը դատարանի համար պարտադիր է լինում անկախ այն բանից, թե խնդրում է այդ մասին մեղադրյալը, թե վոչ: Այդ դեպքերը հետևյալներն են. ա) այն գործերով, վորտեղ մասնակցում է մեղադրողը (մեղադրյալի հրաժարվելը պաշտպանությունից արգելք չի հանդիսանում մեղադրողի մասնակցությունը). բ) անչափահասները գործերով. գ) համբերի, խուլների և ընդհանրապես այն անձանց գործերով, վորոնք իրենց Ֆիզիկական պակասությունների հետևանքով ընդունակ չեն ճշտորեն ըմբռնելու այս կամ այն յերևույթները: Մնացած բոլոր դեպքերում դատարանը կամ թույլ է տալիս մասնակցելու այն պաշտպանին, վորին մեղադրյալն է ընտրել, կամ ինքն է պաշտպան նշանակում, յեթե այդ մասին միջնորդել է մեղադրյալը: Նույն գործով յերկու և ավելի մեղադրյալների համար կարելի յե մեկ պաշտպան նշանակել այն դեպքում միայն, յեթե նրանցից մեկի պաշտպանությունը չի հակասում մյուսի պաշտպանությունը: Հակառակ դեպքում յուրաքանչյուր մեղադրյալի համար պետք է նշանակել առանձին պաշտպան: Պաշտպան նշանակելու վերաբերյալ օրենքով սահմանված կանոնները պարտադիր են դատարանի համար. այդ իրավունքների խախտումն անպայման առիթ է հանդիսանում դատավճիռը բեկանելու համար: Պաշտպան կամ պաշտպաններ նշանակելն անհրաժեշտ լինելու դեպքում դատավորը պահանջն ուղարկում է պաշտպանների կոլեգիային, վորի համար այդ պահանջը պարտադիր է և անպայման պետք է կատարվի: Պաշտպան նշանակելու կամ մասնակցելը թույլ տալու պահից նա իրավունք ունի տեսակցություն ունենալու կալանքի տակ գտնվող մեղադրյալի հետ, վորի համար դատարանն օրդեր է տալիս պաշտպանին: Բացի այդ, պաշտպանն ինքը կամ մեղադրյալի հետ միասին իրավունք ունի ծանոթանալու գործին և անելու իրեն անհրաժեշտ քաղվածքներ:

5. ԿԱՐԳԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԿՈՂՄԵՐԻՆ, ՆՐԱՆՑ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻՆ, ՎԿԱՆԵՐԻՆ ՅԵՎ ՓՈՐՁԱԳԵՏՆԵՐԻՆ ԴԱՏԱԿՈՉԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

(ՌԵՖՍՆ ՔՐ. ԴԱՍՏ. ՈՐ. 239 հոդ.)

Գործը քննութան նշանակելուց հետո դատավորը կարգադրում է ծանուցադրեր ուղարկել գործին մասնակցող բոլոր անձանց՝ մեղադրյալին, մեղադրողին, քաղաքացիական հայցվորին, վորձագետներին և վկաներին: Ծանուցադրերը պետք է ուղարկվեն այն հաշվով, վորպեսզի հասցեյադրին հանձնվեն գործի քննությունից մի քանի օր առաջ: Այդ անհրաժեշտ է յերկու պատճառներով՝ նախ, նրա համար, վորպեսզի տվյալ անձը կարողանա ազատվել իր դրադմունքներից մինչև այն օրը, յերբ ինքը կանչվում է դատարան և, ապա, նրա համար, վորպեսզի դատարան վերաբաժվեն ծանուցադրերի յերկրորդ օրինակները: Ծանուցադրերի յերկրորդ օրինակների ստանալը հնարավորություն է տալիս դատարանին պարզելու, թե արդյոք հանձնված է ծանուցադրը, թե վոչ, իսկ դա շատ ելական է, ինչպես մենք կատենենք ստորև, գործը քննելու հնարավորություն հարցը լուծելիս:

Այս բոլորը կատարելուց հետո դատավորը դեռևս չի կարող համարել, վոր արել է արդեն ամեն ինչ, վորպեսզի ապահովված լինի դատական նիստի կանոնավոր վարումը: Մնում են դեռևս մի շարք անհրաժեշտ գործողություններ, վորոնք օրենքով չեն կարգավորված, բայց վորոնք խիստ կարևոր են և վորոնց հաջող կատարումից անշուշտ նույնպես կախված է դատական նիստի կանոնավոր վարումը: Այդ գործողություններին վերաբերում են՝

ա) Գործի մամուլագրի ուսումնասիրությունը: Անկասկած, դատավորը ծանոթանում է գործին, յերբ այն մուրհակում է նախապատրաստական (տնօրինական) նիստը. բայց գործը նախապատրաստական նիստում քննվելուց հետո և մինչև դատական նիստը կարող է մի քանի օր անցնել. դատավորն այդ ժամանակ քննել է այլ գործեր, և տվյալ գործի հանգամանքները կարող են նրա հիշողությունից անհետանալ: Ուստի անհրաժեշտ է գործի քննության նախորդակին կամ, յեթե ժամանակը թույլ է տալիս, գործի քննությունից մեկ-յերկու օր առաջ մանրագրին ուսում-

նասիրել այն, ծանոթանալ վիճակների բոլոր ցուցմունքներին, կարգալի խուզարկություններին առգրավումներին արձանագրությունները, նայել գործում յեղած բոլոր փաստաթղթերը, խորանալ փորձագիտության յեղրակացության մեջ, յեթե այդպիսին կա գործում: Դատաւորը հատկապես մանրագին պետք է ուսումնասիրի մեղադրյալի ցուցմունքներն ու նրա հարուցած բոլոր միջնորդությունները: Ուսումնասիրելով գործը, անհրաժեշտ է, թեկուզ և համառոտակի կերպով, գրի առնել այն հարցերը, վորոնք հղացել են դատաւորի մեջ գործը կարգալիս:

Այդպիսի բաղմակողմանի ծանոթացումը գործին թեւադրւում է այն կարեւոր և պատասխանատու դերով, վորն ունի դատաւորը, վորպես դատական նիստում նախագահող: Նա կառավարում է դատական նիստի ընթացքը, վերացնում է դատաքննությունից և կողմերի վիճարանությունից այն ամենը, ինչ վոր չի վերաբերում քննիչ գործին, նրա վրա պարտականություն է դրւում՝ տանել դատական նիստն այնպես, վորպեսզի լավագոյն կերպով բացահայտված լինի ճշմարտությունը գործում և վորպեսզի պրոցեսն իր ամբողջութեամբ լուծի նրա առաջ դրված քաղաքական խնդիրները: Պարզ է, վոր այս բոլոր խնդիրները դատաւորը կարող է կատարել այն դեպքում միայն, յեթե մանրագին ուսումնասիրի գործը:

բ) Ժողովրդական ատենակալներ կանչելը: Դատաւորը միջոցներ պետք է ձեռք առնի ժամանակին կանչելու Ժողովրդական ատենակալներին: Մենք ընդգծում ենք «Ժամանակին» բառը, քանի վոր կարող է պատահել այնպես, վոր այն Ժողովրդական ատենակալները, վորոնք նշանակված են մատակահերթի, դատական նիստին չներկայանան: Վորպեսզի այդ պատճառով գործը չհետաձգվի, Ժողովրդական ատենակալներին պետք է ժամանակին կանչել:

Բացի այդ, Ժողովրդական ատենակալներին ժամանակին կանչելն անհրաժեշտ է նաև նրա համար, վոր նրանք նույնպես պետք է ծանոթանան գործին:

Չպետք է պահանջել Ժողովրդական ատենակալներից, վոր նրանք անպայման իրենք ուսումնասիրեն գործը, սակայն Ժողովրդական դատաւորը պարտավոր է նրանց ծա-

նոթացնել գործին և մատնանշել այն առանձնահատկությունները, վոր նրա մեջ կան: Այս դեպքում միայն նրանք կարող են լինել դատական նիստի ակտիվ մասնակիցներ ու կատարել այն վեհ պարտականությունները, վոր դրված են նրանց վրա օրենքով և վոր նրանց վստահել են ընտրողները:

Գործի մանրագին նախապատրաստումը յերաշխափրում է, վոր դատական նիստում բավականաչափ լրիվ կհետազոտվի գործը և դատաւորները գործով ճիշտ դատավճիռ կկայացնեն:

Ուսումնասիրելով գործը, ապահովելով գործին մասնակցող անձանց ժամանակին կանչելը, Ժողովրդական ատենակալներին գործին ծանոթացնելով, հողատանելով, վորպեսզի այն շենքը, վորտեղ պետք է քննվի գործը, պատշաճ կերպով նախապատրաստված լինի, ապահովելով ասրագա դատական նիստը քարտուղարով արձանագրություն կազմելու համար, դատաւորը կարող է համարի, վոր նա ձեռք է առել բոլոր միջոցները՝ գործի դատաքննությունը ճիշտ կազմակերպելու համար:

Գ Լ Ո Ի Խ IV

ԳՈՐԾԻ ԴԱՏԱԳՆՆՈՒԹՅԱՆ ՍՏԱԴԻԱՆԵՐԸ

Դատական նիստը պետք է անցկացվի միասնական և վորոշակի պլանով, վորպեսզի լավագոյն կերպով ապահովված լինի ճշմարտության բացահայտումը: Այս նպատակով, սկսած դատական նիստի բացումից և մինչև վերջին մոմենտը՝ դատարանի խորհրդակցական սենյակ հեռանալը դատավճիռ կայացնելու համար՝ պրոցեսը պետք է անցկացնել բավարար հստակութեամբ, պարզորոշութեամբ ու վորոշակիութեամբ: Գործի դատաքննությունը պետք է ծավալվի վորոշ հաջորդականութեամբ, վորպեսզի յուրաքանչյուր հաջորդ գործողություն նախորդ գործողության ընդհանր դարձացումը հանդիսանա, նրա վրա հիմնված լինի ու նրանով պայմանավորվի, իսկ պրոցեսի բոլոր մնացած մասերն իրենց ամբողջութեամբ պետք է նպաստեն

կատարված հանցագործությունների բացահայտմանը նրա բոլոր մանրամասնություններում ու բնորոշ գծերում: Այս իրադրությունը համար դատական նիստը յուրաքանչյուր գործով բաղկացած է վորոշ, որենքով սահմանված, մասերից (ստադիաներից): Այդ մասերն են՝ 1) նախապատրաստական ստադիա կամ դատական նիստի բացումը. 2) դատաքննությունը. 3) կողմերի վիճաբանությունը. 4) մեղադրյալի վերջին խոսքը. 5) դատավճիռ կայացնելը և 6) դատավճիռ հրապարակելը:

Դատական նիստի ընթացքն ավելի հարմար ձևով ուսումնասիրելու համար քննենք այդ ստադիաներից յուրաքանչյուրն առանձին:

1. ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ՍՏԱԴԻԱ
(Ռեֆսէ Քր. Դատ. Որ. 262—273 հոդ. հոդ.)

Այս ստադիայի նպատակն է լուծել գործը քննելու հնարավորություն հարցը և անցկացնել այն բոլոր նախապատրաստական գործողությունները, վորոնք անհրաժեշտ են նրա համար, վորպեսզի գործի քննությունը նորմալ զարգանա:

Նախապատրաստական ստադիան սկսվում է այն բանից, վոր նախադահողը, համոզվելով, վոր դատավորներն ու քարտուղարն առկա չեն, վոր մեղադրյալը գտնվում է նիստի դահլիճում, բացում է նիստն ու հայտարարում, թե ինչ գործ է քննության առնվելու:

Նիստ կարևոր է նիստը բացել հենց այն ժամին, վորը ցույց է տրված դատակոչի ծանուցագրում: Միանգամայն անթույլատրելի չէ այն դրությունը, յերբ կողմերը, վկաները, վորձազետները չառ ժամանակ են ծախսում գործի քննությունն սպասելով:

Ժամանակը պետք է խնայել, անկարգապահություն դեմ պետք է պայքարել և դատարանն առաջին հերթին պետք է աշխատանքի խիստ և ճիշտ կազմակերպություն որինակ ծառայի:

Յեթե մեկ նիստում մի քանի գործ է նշանակված, պետք է այնպես դատավորել, վորպեսզի դատակոչվածներն ըստ հնարավորության քիչ ժամանակ կորցնեն:

Բացելով նշանակված ժամին դատական նիստը, դատարանն ստուգում է, թե արդյոք ներկայացել են բոլոր կանչված անձինք: Ստուգումը կայանում է նրանում, վոր նախադահը ղեմում է քարտուղարին, առաջարկելով հայտնել, թե ով է ներկայացել և ով է բացակա:

Մինչև դատական նիստի բացումը քարտուղարը պետք է ճշտորեն պարզի, թե գործով ով է ներկա և ով բացակա: Բացակայողների վերաբերմամբ քարտուղարը պետք է հավաքի այն բոլոր յեղած տվյալները, վորոնք բացատրում են նրանց բացակայության պատճառները: Պետք է հավաքել ծանուցադրերի յերկրորդ որինակները, տեղեկանքներ վրոստից ծանուցադրերը չհանձնելու մասին, ամեն տեսակի ղեմումներ, վոր ստացվել են դատակոչվածներից, ցույց տալով իրենց բացակայելու պատճառները և այլն: Նախադահի հարցին, թե դատակոչվածներից ով է ներկայացել, քարտուղարը հայտնում է, թե ով է բացակա և ինչ բացատրություններ կան ներկայանալու մասին: Լսելով քարտուղարի հայտարարությունը, դատարանն անցնում է գործը քննելու հնարավորության հարցի լուծմանը:

Մեղադրյալի չներկայանալը (Ռեֆսէ Քր. Դատ. Որ. 265, 266, 267 հոդ. հոդ.): Մենք արդեն զիտենք, վոր գործը պետք է քննության առնվի մեղադրյալի ներկայությամբ: Որենքի վորոշումներն այս հարցի վերաբերմամբ հետևյալներն են. մեղադրյալի ներկայանալը պարտադիր չէ այնպիսի հանցագործությունների վերաբերյալ գործերում, վորոնցով չի կարելի վորպես պատիժ նշանակել ազատազրկում. մնացած բոլոր գործերում մեղադրյալի ներկայանալը պարտադիր է և մեղադրյալի բացակայությամբ գործ քննելը չի թույլատրվում: Հետևապես, յեթե չի ներկայացել մեղադրյալը, իսկ գործը պատկանում է այն կատեգորիային, վորտեղ նրա ներկայանալը պարտադիր չէ, դատարանը լսում է կողմերի (մեղադրյալի, քաղաք. հայցվորի) հայտարարությունը գործը քննելու հնարավորության մասին և վորոշում է կայացնում մեղադրյալի բացակայությամբ գործը քննելու մասին կամ գործը հետաձգելու մասին, յեթե մեղադրյալի ներկայությունն անհրաժեշտ է համարվում:

Այն հարցը, թե արդյոք նման դործերով պետք է պահանջել, վոր մեղադրյալներն անպայման ներկայանան, լուծվում է յուրաքանչյուր առանձին դեպքում՝ նայած դործի կոնկրետ հանդամանքներին։ Այստեղ դատարանը պետք է նկատի ունենա դործի բարդությունը, թե վորքան պարզորոշ են դործում յեղած ապացույցներն ու կատարված հանցագործությունը բնույթը։ Յեթե դատարանը մեղադրյալի ներկայությունը պարտադիր է համարում, կայացնում է այդ մասին վորոշում, վորը մեղադրյալի համար պարտադիր է և չկատարելու դեպքում մեղադրյալը կարող է բերման յենթարկվել։

Այլ կերպ է լուծվում մեղադրյալի բացակայությունը դործը քննելու հնարավորության հարցն այն դեպքերում, յերբ նրա ներկայությունը սրբաբանական է։ Ինչպես մենք արդեն ասացինք, այդպիսի դեպքերում դործը պետք է հետաձգել։ Սակայն, որենքը գիտե հետևյալ բացառությունները․ դործը կարող է քննվել և մեղադրյալի բացակայությունը՝ ա) մեղադրյալի անմիջականորեն տված համաձայնությունը դեպքում, բ) յեթե ապացուցված է, վոր մեղադրյալը խուս է տվել դատակոչի ծանուցադիրն ընդունելուց և դ) յեթե նա թաղնվում է դատից (ՌՍՖՍՀ Քր․ Դատ․ Որ․ 265 հոդ․ և մյուս միութենական հանրապետությունների Քր․ Դատ․ Որ․ համապատասխան հոդ․ հոդ․)։

Մեղադրյալի բացակայությունը նրա վերաբերյալ դործը քննելիս ներկայացնում է իրենից բացառի մի խիստ չեղում մեր պրոցեսի հիմնական սկզբունքներից, վոր դատարանը պետք է հատուկ ուշադրություն նվիրի այդ հարցին։ Նախ, պետք է հատուկ մանրակրկիտություն պարզել, թե արդյոք առկա՞ յեն մեղադրյալի բացակայության այն պայմանները, վորոնց մասին խոսվում է վերոհիշյալ հոդվածում։

Մեղադրյալի «անմիջականորեն տված համաձայնությունը» պետք է հաստատված լինի գրավոր փաստաթղթով։ Ավելի ճիշտ կլինի նման դեպքերում կանչել մեղադրյալին դատարան և պարզել, թե ինչու համար է նա խնդրում դործը քննել իր բացակայությամբ։

Նմանապես մանրադիրն պետք է ստուգել մեղադրյալի՝

ծանուցադիր ընդունելուց հրաժարվելու փաստը։ Ծանուցադիրը վերադարձնելը նշումով այն մասին, վոր մեղադրյալը հրաժարվել է ընդունել այն, ամենին բավական չի, պետք է կրկնել դատակոչը հատկապես գործուղված մարդու միջոցով, վորը պետք է ակտ կազմի այն մասին, վոր մեղադրյալը հրաժարվել է ծանուցադիրն ընդունել, ընդունում այդ ակտի վրա պետք է ստորագրեն ընթերակաները։

Ե՛լ ավելի զրուշություն պետք է մոտենալ նույն հարցին այն ժամանակ, յերբ խոսքը մեղադրյալի դատից Բազմակից մասին է։ Այս հանգամանքը պետք է փաստաթղթերով ապացուցված լինի․ դործին պետք է կցվի տեղեկանք այն մասին, վոր հետախուզության ձեռք առած միջոցներով մեղադրյալի բնակավայրը հայտարերել չի հաջողվել և վոր ըստ ճշտորեն ստուգված տվյալների մեղադրյալը փաստորեն թաղնվում է դատից։

Պարզելով այս հանգամանքները, դատարանը պետք է քննության առնի, թե արդյոք հնարավոր է և նպատակահարմար, նույնիսկ այդ պայմաններում, դործը քննել մեղադրյալի բացակայությամբ։ Ավելի ճիշտ կլինի ուղտադրածել այն իրավունքը, վորը տրված է դատարանին (ՌՍՖՍՀ Քր․ Դատ․ Որ․ 267 հոդ․), այն է՝ բերման յենթարկել կամ ծայրահեղ դեպքում՝ փոխել խախտման միջոցը, բայց չքննել դործն առանց մեղադրյալի։

Այն դեպքերում, յերբ պարզվում է, վոր մեղադրյալը թաղնվում է դատից, դործը պետք է կասեցնել, քանի վոր անիմաստ է մի դատավճիռ կայացնելը, վորն ի կատար չի անվելու։ Յեվ միմիայն հատկապես բացառիկ դեպքերում, յերբ դատարանն անհրաժեշտ է համարում դործը քննել մեղադրյալի բացակայությամբ, նա պետք է այն հիմնավորի պատճառաբանված վորոշմամբ և դործը քննելուց հետո ուղարկի այն վճռաբեկ ատյանին հսկողության կարգով քննելու համար (ՌՍՖՍՀ Գերագույն Դատարանի Նախագահության 1932 թ․ հունիսի 3-ի № 18 վորոշումը)։

Դատախազի կամ պաշտպանի չներկայանալու դեպքում (ՌՍՖՍՀ Քր․ Դատ․ Որ․ 268 հոդ․) պահպանվում են հետևյալ կանոնները․ դործը նրանց բացակայությամբ կարող

ե քննվել լայն ղեկավարում միայն, յերբ նրանց կարելի չե փոխարինել, ընդլորում, չնեբկայացած պաշտպանի փոխարինումը կատարվում ե միմիայն մեղադրյալի համաձայնությամբ: Յեթե այդպիսի փոխարինում տեղի ունենալ չի կարող, ապա դործը պետք ե հետաձգել, իսկ դատարան չնեբկայացած անձանց դործողությունների մասին դատարանը հայտնում ե դատախազությանը կամ պաշտպաններին կողեգիտյին մեղավորներին կարգապահական տույժի՝ յենթարկելու համար:

Քաղաքացիական հայցվորի (ՌԽՖՍՀ Դր. Դատ. Որ.
269 հոդ.) կամ նրա ներկայացուցչի բացակայության դեպ-
քում քաղաքացիական հայցը չի քննվում և դործը չարու-
նակվում է: Սակայն, պետական և հասարակական հիմ-
նարկների ներկայացուցիչների բացակայությունը, յերբ
քաղաքացիական հայց և հարուցված նրանց կողմից յուրա-
ցումների և հախճառվումների վերաբերյալ դործերով, չի
ազատում դատարանին այդպիսի հայցը քննելու պարտակա-
նությունից: Յեթե վորևե պատճառով դործը հետա-
ձգվում է, քաղաքացիական հայցվորը կարող է նորից հա-
րուցել իր հայցը:

• Յեթե չի ներկայանում տուժողը կամ նրա ներկայացուցիչը (ՌՈՅՍՀ Քր. Դատ. Որ. 270 հոդ.) այն գործերով, փորոնցով նրան իրավունք է տրվում պաշտպանելու մեղադրանքը (ՌՈՅՍՀ Քր. Դատ. Որ. 10 հոդ.), գործը յենթակա չե կարմաման: Այս դեպքերում մեղադրյալը կարող է խնդրել դատարանին այնուամենայնիվ քննել իր գործը: Մեղադրյալի այդ միջնորդութունն անպայման պետք է բախարարել:

Մնացած բոլոր դեպքերում տուժողի բացակայութեամբ գործը քննելու հնարավորութեան հարցը լուծվում է նույն կարգով, ինչ վոր վկաների բացակայութեան դեպքում :

Փորձագետների չներկայացնելու դեպքում (ՌՆՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 272 հոդ.) դործն անսպաժման պետք է հետաձգել, յերբ դործով փորձագիտությունն նշանակելը պարտադիր է: Փորձագիտությունն անսպաժման նշանակվում է հետևյալ դեպքերում. ա) մահվան պատճառներն ու մարմնական վնասվածքների բնույթը փորոշելու համար և բ) մեղա-

դրյալի հոգեկան վիճակը պարզելու համար: Բնական է, վրդ
նման ղեպքերում դործը՝ փորձագետի բացակայությամբ
քննելը հնարավոր չէ: Մակայն, պետք է նկատի ունենալ,
վոր պարտադիր չէ հենց այն փորձագետների մասնակցու-
թյունը դատարանում, վրդնք յեղրակացություն են տվել
նախաքննության ժամանակ: Իսկ յեթե վորձագլտությունն
որենքով պարտադիր չի լինում, ապա հարցը լումվում է՝
նոյած դործի կոնկրետ հանգամանքներին և կողմերի
կարծիքը լսելուց հետո:

Վկաների չմերկայանալը (ՌԽՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 371 հոդ.): Վկաները հանդիսանում են դործի ապացույցների գլխավոր աղբյուրներից մեկը: Նրանց չներկայանալը միշտ էլ բացասաբար է անդրադառնում դործի լրիվ ու մանրամասն քննության վրա: Բացառյալով վկայի ցուցմունքները նախաքննության ժամանակ դրի առնելը բնականաբար չի կարող փոխարինել դատարանում վկայի տված ցուցմունքները: Ուստի, դատարանը վկաների բացակայությամբ դործը քննելու հնարավորության հարցը լուծելիս պետք է յեկնի, նախ, այն հանգամանքից, թե արդյոք հնարավորություն ունի վկան նիստին ներկայանալու և, ասքա, վոր չափով տվյալ վկան կարող է փոխարինվել ներկա գտնվող այլ վկաներով: Այս հարցը դատարանը լուծում է վկայի ցուցմունքների կարևորությունը մանրազնին քննելուց հետո: Ընդվորում, պետք է նկատի ունենալ, վոր մանրազննին քննվում է վկայի բացակայությամբ դործը լսելու հնարավորության հարցն անկախ այն բանից, թե ով է կանչել այդ վկային՝ մեղադրողը, թե պաշտպանը:

Բոլոր նշված հարցերով, լուծվին դրանք դրական թե
բացասական իմաստով, դատարանը պետք է լսի կողմերի
կարծիքը և պատճառաբանյալ մորոշում կայացնի:

Դանելով փորձադեաների կամ վկաների բացակայու-
թյունը մոչ հարգելի, դատարանն իրավունք ունի իր հայե-
ցողությամբ նրանց տուգանելու, բայց մոչ ավելի քան 100
ռուբ., իսկ բացառիկ և հատկապես չարամտորեն չնեղա-
յանալու դեպքերում, բերման յենթարկելու (ՌԽՅՍՀ Քր.
Դատ. Որ. 62 հոդ.) :

Գործը քննելու հնարավորութեան հարցը լուծելուց հետո նախադահողը վորոշ հաջորդականութեամբ պարզաբանում է գործին մասնակցող անձանց. նրանց իրավունքներն ու պարտականութիւնները: Այդ պարզաբանումն սկսւում է վկաներից: Հոտնկայս նրանք լսում են նախադահի պարզաբանումը, վոր նրանք պետք է ցույց տան այն ամենը, ինչ վոր իրենց հայտնի յետվայր գործով և վոր նրանք պատասխանատու յեն կեղծ ցուցմունքներ տալու համար: Այս պարզաբանումից հետո վկաներն առանձնանում են խորհրդակցական սենյակը, ընդվորում, նախադահը պետք է կարգադրի, վորպեսզի վկաները մինչև իրենց հարցաքննելը չփութ չունենան ուրիշներէ հետ:

Վկաներից հետո կեղծ յեղրակացութեան հետեանքներէ մասին նախադեռչացվում են վորձադետները. նրանց նույնպէս պարզաբանվում է դատական նիստում ներկա դնալիւ, գործում յեղած իրեղեն ապացույցները պննելու և մեղադրյալին ու վկաներին յեղրակացութիւն տալու համար անհրաժեշտ հարցեր առաջարկելու իրավունքը:

Դրանից հետո նախադահը պարզաբանում է տուժողին, վոր նա իրավունք ունի քաղաքացիական հայց հարուցել այն վնասներէ հատուցման մասին, վոր նրան պատճառել է մեղադրյալը իր հանցավոր գործողութիւններով:

Յեթե տուժողը ցանկութիւն է հայտնում այդպիսի հայց հարուցելու, դատարանը վորոշում է կայացնում տուժողին քաղաքացիական հայցվոր ճանաչելու և հարուցված հայցի չափի մասին:

Այնուհետև նախադահը բացատրում է մեղադրյալին, վոր նա իրավունք ունի հարցեր տալու վկաներին, վորձադետներին և մյուս մեղադրյալներին ու բացատրութիւններ ներկայացնելու ինչպէս ամբողջ գործի ելութեան, նույնպէս և առանձին հանգամանքների առթիւ, դատաքննութեան ամեն մի բոպէյին: Այդ պարզաբանումները շարադրված պետք է լինեն մեղադրյալին պարզ և մատչելի ձևով. դատարանը պետք է համոզված լինի, վոր մեղադրյալը լրիւ չափով հասկացել է այդ պարզաբանումը: Այդպիսի պարզաբանում մեղադրյալին դատարանը պետք է

տա անկախ այն բանից, թե արդոք ունի նա պաշտպան, թե վոչ:

Դրանից հետո նախադահը հարցնում է կողմերին նրանց ունեցած միջնորդութիւններէ մասին: Միջնորդութիւններ հարուցում է նախ դատախազը, ապա քաղաքացիական հայցվորը և հետո մեղադրյալը կամ նրա պաշտպանը:

Այդ միջնորդութիւնները կարող են դանադան տեսակի լինել ու վերաբերում են նոր վկաներ կանչելուն, վորձադետութիւն նշանակելուն, բացի կանչված վորձադետներից ուրիշ վորձադետներ կանչելուն, դանադան տեսակի փաստաթղթեր պահանջելուն կամ կողմերի մոտ յեղած և ամեն տեսակի այլ ապացույցներ, վոր նրանք անհրաժեշտ են համարում վորոշ փաստեր ապացուցելու համար, գործին կցելուն: Նման միջնորդութիւններ հարուցելով, կողմերը պետք է պատճառաբանեն դրանք բավարարելու անհրաժեշտութիւնը: Դատարանը լսում է յուրաքանչյուր կողմի կարծիքը մյուս կողմի միջնորդութեան առթիւ և պատճառաբանված վորոշում է կայացնում միջնորդութիւնը բավարարելու կամ մերժելու մասին:

Կողմերի հարուցած միջնորդութիւններէ քննարկումը դատարանի շատ կարևոր գործողութիւնն է հանդիսանում, ուստի չի կարելի ձիշտ համարել այդ միջնորդութիւններէ այնպիսի քննարկումը, վորը յերբմն տեղի յե ունենում պրակտիկայում. դատարանը, չհեռանալով խորհրդակցական սենյակը, չխորհրդակցելով ատենակալների հետ, մերժում է միջնորդութիւնները, մեջ չբերելով վոչ մի պատճառաբանութիւն կամ մեջ բերելով չմտածված պատճառաբանութիւն: Դատարանը չհաղորդված է գործի մանրակրկիտ և մանրամասն քննութեան մեջ և կողմերի ամեն մի միջնորդութիւն պետք է մեծ ուշադրութեամբ քննութեան առնել: Մերժել կարելի յե այն դեպքերում միայն, յերբ, նախ, այդ միջնորդութիւնը տվյալ գործին չի վերաբերում և, ապա, յերբ այն վոչ մի նոր բան չի մտցնում գործի մեջ. այդպիսի միջնորդութիւններ բավարարելը կձանրաբեռներ դատարանին ավելորդ տվյալներով: Դատարանը պարտավոր է պարզել ինչպէս մեղադրյալին մեր-

կացնող, նույնպես և արդարացնող հանդամանքները, ուս-
տի հավասար ուշադրութեամբ պետք է քննարկվին ինչպես
դատախազի միջնորդութեանները, նույնպես և պաշտպանի
միջնորդութեանները:

• Հաճախ դատարանը միանգամայն սխալ է մերժում լրա-
ցուցիչ վկաներ կանչելն այն հիման վրա, վոր «յեղած նյու-
թերով և վկաներով մեղադրյալը լրիվ մեղկացվում է իր
կատարած հանցադործութեան մեջ»: Այսպիսի խախտումնե-
րով կայացրած դատավճիռը ճիշտ չի լինի և անպայման
պետք է բեկանվի:

Գտնելով, վոր անհրաժեշտ է բավարարել կողմերի միջ-
նորդութեանը նոր վկաներ, փորձադետներ կանչելու, նոր
փաստաթղթեր պահանջելու մասին և այլն, դատարանը
կարող է կամ զործը քննութեամբ հետաձգել, կամ իրա-
փունք վերադասել կողմերին առանց ընդհատելու նիստը բե-
րելու իրենց վկաներին, փորձադետներին և ներկայացնելու
այլ ապացույցներ:

Կողմերի հարուցած միջնորդութեանները լուծելուց հե-
տո նախադաճը հայտարարում է դատարանի կազմը, այ-
սինքն, նախադասողի, ժողովրդական ատենակալների և
քարտուղարի անունը, հայրանունն ու ազգանունը և պար-
զաբանում է կողմերին նրանց բացարկ հայտնելու իրա-
ւունքը (ՌՍՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 278 հոդ.):

Դատական նիստը կանոնավոր անցկացնելու համար պա-
հանջվում է, վորպեսզի դատարանի կազմն օրինական լինի,
այսինքն, վորպեսզի նրա կազմի մեջ մտած լինեն միմիայն
օրենքով սահմանված կարգով ընտրված անձինք և վորպես-
զի այդ կազմի անձինք իրար հետ ազգակցական կապեր չու-
նենան:

Դատավորը չի կարող զործի քննութեանը մասնակցել
հետեյալ դեպքերում (ՌՍՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 41 և 48
հոդ. հոդ.). ա) յեթե նա կողմ է հանդիսանում կամ կող-
մերից վորեւ մեկի ազգականն է, բ) յեթե նա կամ նրա
ազգականը չահադրգոված է զործի վախճանում. գ) յեթե
նա մասնակցել է այդ նույն զործին վորպես վկա, փոր-
ձադետ, քննութեան կատարող անձ, մեղադրող, պաշտպան
կամ քաղաքացիական հայցվորի ներկայացուցիչ:

Հավասարապես չի կարող դատական կազմում մասնակ-
ցել նաեւ այն դատավորը, վորը մասնակցել է այդ նույն
զործի քննութեանը յերկրորդ ատարանում կամ յեթե այդ
զործը քննվում է դատավճիռը բեկանվելուց հետո, վորը
կայացնելու ժամանակ նույն դատավորը մասնակցել է:

Այս պայմաններից վորեւ մեկի առկայութեան դեպ-
քում դատավորը պարտավոր է ինքն իրեն բացարկել կամ
բացարկվում է կողմերից մեկի հայտարարութեամբ: Դա-
տավորի դեմ հայտնված բացարկը լուծում են զործին մաս-
նակցող մնացած դատավորները բացարկվող դատավորի բա-
ցակալութեամբ. ձայների հավասարութեան դեպքում դա-
տավորը բացարկված է համարվում: Բացարկը քննարկվում
է խորհրդակցական սենյակում բացարկման հանդամանքնե-
րը մանրազնին քննելուց հետո: Կարող է պատահել և այն-
պիսի հաղվագյալու դեպք, յերբ բացարկը հայտնվում է ամ-
բողջ դատական կազմի դեմ: Այս դեպքում նույն դատական
կազմն էլ լուծում է բացարկման հարցը:

Բացարկման կանոնները վերաբերում են նաեւ դատա-
խազին, դատական նիստի քարտուղարին, թարգմաններին
և փորձադետներին այն սահմանափակումով միայն, վոր
նրանց նախորդ մասնակցութեանը զործին բացարկման
հիմք չի ծառայում, ինչպես և հիմք չի ծառայում դատա-
խազին բացարկելու այն հանդամանքը, վոր նա մասնակցել
է զործի քննութեանը: Բացարկը լուծում է դատարանը:

Դրանով վերջանում է դատական նիստի նախապատ-
րաստական ստադիան, և դատարանն անցնում է յերկրորդ
ստադիային՝ դատաքննութեանը:

2. ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ

(ՌՍՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 279—304 հոդ. հոդ.)

Դատաքննութեան սկսվում է մեղադրական յեզրակա-
ցութեան ընթերցմամբ: Մեղադրական յեզրակացութեանը
խոչոր պրոցեսուալ նշանակութեան ունի. նրա մեջ մեղա-
դրական իշխանութեանն ամփոփում է մեղադրյալի դեմ
ժողովված բոլոր ապացույցներն ու ձևակերպում իր տեսա-
կետը տվյալ հանցադործութեան վերաբերմամբ: Նրանից
ներկա յեզոյներն իմանում են, թե ինչումն է մեղադրվում

տվյալ անձը և ինչպիսի արդարացյալներ են ժողովված նրա դեմ:

Հետևապես մեղադրական յեղրակացության ընթերցումը լուրջ ձևականություն չի, և նախագահողը պետք է ամենայն լրջությամբ վերաբերվի դեպի այն: Մեղադրական յեղրակացությունը պետք է կարգալ բարձր ձայնով, պարզորոշ և հստակ, վորպեսզի բոլորի համար հասկանալի լինի, թե ինչ է կատարել մեղադրյալը և ինչով է այդ ատարացուցվում: Զի կարելի, ինչպես այդ յերբեմն արվում է արագության համար, հրապարակել միմիայն մեղադրական յեղրակացության յեղրակակիչ մասը: Մեղադրական յեղրակացությունը պետք է կարգացվի ամբողջովին, սկզբից մինչև վերջն առանց վորևե կրճատումների: Մեղադրական յեղրակացությունը սովորաբար հրապարակում է նախագահողը, բայց կարող է ընթերցել նաև դատական նիստի քարտուղարը: Այս դեպքում քարտուղարը հոտնկայս, բարձր ձայնով և պարզորոշ ընթերցում է մեղադրական յեղրակացությունը: Նրան կցված վկանների ցուցակը չի հրապարակվում:

Մեղադրական յեղրակացությունը հրապարակվելուց հետո նախագահողը, անկախ այն բանից, թե արդյոք մեղադրյալը պաշտպան ունի, թե վրչ, պետք է իր խոսքերով, պարզ և հասկանալի կերպով բացատրի մեղադրյալին, թե ինչումն է նա մեղադրվում, ու հարցնի՝ ճիշտ է համարում նա արդյոք առաջադրված մեղադրանքը: Այս հարցը նախնական է. կատարասխանի մեղադրյալը դրական կամ բացասական կերպով, դատարանն իսկույն չի անցնում նրա մանրամասն բացատրությունները լսելուն. դատարանը սահմանափակվում է մեղադրյալի համառոտ պատասխանով՝ գտնում է թե չի գտնում նա ճիշտ առաջադրված մեղադրանքը: Այնուհետև նախագահը հարցնում է կողմերին, թե ինչ կարողով են նրանք անհրաժեշտ համարում տանել դատաքննությունը:

Այդ կարգը յերկու տեսակի կարող է լինել՝ նա կարող է սկսվել մեղադրյալի և ապա վկանների հարցաքննությունից կամ ընդհակառակը: Յեթե գործը խոչոր է, ունի իր

մեջ միջանի միջադեպեր, քննությունը պետք է տանել այնպես, վորպեսզի սպառվի յուրաքանչյուր միջադեպն առանձին: Դրա համար յերբեմն հարցաքննում են նախ մեղադրյալներին և վկաններին ու այնուհետև մյուսներին: Թե ինչպիսի կարգ ընտրել տվյալ կոնկրետ դործում, կախված է գործի հանգամանքներից: Լուծելով այս հարցը, դատարանը պետք է ձգտի սահմանելու այն կարգը, վորը լավագույն կերպով կապահովի ճշմարտության հաջող հայտաբերումը:

Դատարանը դատաքննության ընդունված կարգի մասին հատուկ վորոշում է կայացնում:

Մեղադրյալի հարցաքննությունը (Քր. Դատ. Որ. 282—283 հոդ. հոդ.): Բացատրություններ տալը մեղադրյալի իրավունքն է, այլ վրչ պարտականությունը: Հետևապես, չի կարելի մեղադրյալից պահանջել, վոր նա անպայման բացատրություններ տա ու պատասխանի իրեն տրված հարցերին: Մեղադրյալը կարող է հրաժարվել բացատրություններ տալուց և չպատասխանել իրեն տրված հարցերին: Մեղադրյալի այդ հրաժարվելը չի կարող և չպետք է ազդի նրա մեղավորության հարցի լուծման վրա, և դատարանն իրավունք չունի դիմելու վորևե միջոցների, վորպեսզի հարկադրած լինի մեղադրյալին բացատրություններ տալու:

Միակ իրավունքը, վոր այս դեպքում վերապահված է դատարանին, դա մեղադրյալի նախաքննության ժամանակ տրված ցուցմունքը հրապարակելու իրավունքն է:

Իսկ յեթե մեղադրյալը հայտարարում է, վոր նա ուզում է բացատրություններ տալ և ճանաչում է իրեն առաջադրված մեղադրանքը ճիշտ, նախագահողը պետք է հնարավորություն տա նրան մանրամասն շարադրելու այդ բացատրությունները և ճշտորեն պարզելու, թե արդյոք նա իրեն հանցավոր ճանաչում է ամբողջ հանցագործության մեջ թե այն բոլոր հանցագործությունների մեջ, վորոնցում նա մեղադրվում է: Այս հարցը ճշտորեն պարզելն անհրաժեշտ է դատական նիստի արձանագրության մեջ մտցնելու համար: Կարող է պատահել այսպես. ասանք, մեղադրյալը մեղադրվում է վատմամբ մեջ: Նախագահի

հարցին, թե արդյոք նա ճանաչում է իրեն հանցավոր, նա պատասխանում է՝ «Այո, ճանաչում եմ այն բանում, վոր անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք չեմ առել, վորպեսզի վատնումը տեղի չունենար»։ Քարտուղարը նշում է դատական նիստի արձանագրության մեջ «մեղադրյալը խոստովանեց», իսկ իրականում այստեղ վոչ մի խոստովանություն չկա։

Յեթե ճշտորեն չպարզվի, թե մեղադրյալն ինչու է իրեն հանցավոր ճանաչում, կարող է ստացվել չարամիտ թյուրիմացություն և դրա վրա հիմնված սխալ դատավճիռ։

Յեթե մեղադրյալն իրեն լրիվ հանցավոր է ճանաչում և այդ համապատասխանում է գործի բոլոր հանգամանքներին, յեթե դատարանի և կողմերի հարցերին մեղադրյալը տալիս է պատասխաններ, վորոնք չեն հակասում գործով ժողովված փաստական տվյալներին, չեն փոփոխում այն մեղադրանքի ելույթյունը, վորով նա դատի յե տրված, և չեն պահանջում հանցագործության վորակման փոփոխում, — դատարանը կարող է, կողմերի կարծիքը լսելուց հետո, վորոշում կայացնել, հետագա դատաքննություն չկատարել, ազատել կանչված վկաներին և փորձագետներին (յեթե միայն վերջինները չեն կանչված մեղադրյալի հոգեկան վիճակը կամ տուժողի մահվան պատճառները պարզելու համար) և անցնել կողմերի վիճարանությանը։

Իսկ յեթե մեղադրյալն իրեն հանցավոր չի ճանաչում և կամենում է բացատրություններ տալ առաջադրված մեղադրանքը հերքելու համար, դատարանն անցնում է նրա հարցաքննությանը։

Հարցաքննությունը կատարում է նախ նախազահր, ապա դատարանի անդամները, հետո դատախազը, քաղաքացիական հայցվորն ու պաշտպանը։ Կարող է լինել և մի այլ կարգ։ Հարցաքննությունն սկսում է դատախազը, ապա պաշտպանը, բայց այս դեպքում էլ նախազահն ու անդամները կարող են կողմի յուրաքանչյուր հարցաքննությունից հետո իրենց հարցերը տալ մեղադրյալին։ Սակայն ամենի նպատակահարմար է այն կարգը, յերբ մեղադրյալին հարցաքննում են նախ կողմերը, իսկ նախազահն ու շարունակությունը հետևում է հարցաքննությանը, վերաջնում է այն,

ինչ վոր չի վերաբերում գործին, և կողմերի հարցաքննությունից հետո, յեթե մնում են այս կամ այն չպարզված մոմենտները, հարցաքննում է մեղադրյալին, վորպեսզի ճշտի այդ մոմենտները։

Յերբ դատարանն ու կողմերը վերջացնում են մեղադրյալի հարցաքննությունը, վերջինին հարցեր կարող են տալ նույն գործով մյուս մեղադրյալները։

Վորպես կանոն, յուրաքանչյուր մեղադրյալ հարցաքննվում է մնացած մեղադրյալների ներկայությամբ։ Սակայն կարող են լինել բացառիկ դեպքեր, յերբ մեղադրյալի հարցաքննությունը տեղի յե ունենում տվյալ գործով մյուս մեղադրյալի կամ մեղադրյալների բացակայությամբ։ Դա լինում է, որինակ, այն ժամանակ, յերբ դատարանը դալիս է այն յեղրակացության, վոր մեղադրյալը չի կարող ճիշտ ցուցմունքներ տալ, քանի վոր գտնվում է մյուս մեղադրյալի ազդեցության տակ։ Այս դեպքում, ճշմարտությունը հայտարարելու համար նպատակահարմար է լինում հարցաքննել մեկ մեղադրյալին մյուսի բացակայությամբ։ Սակայն այդպիսի հարցաքննությունից հետո նախազահր պետք է ծանոթացնի բացակայող մեղադրյալին այն բացատրություններին, վոր տրվել են նրա բացակայությամբ։

Մեղադրյալի բացակայությամբ գործ քննելու դեպքում կամ, յեթե մահանում է մեղադրյալներից մեկը, դատարանի հայեցողությամբ կամ կողմերից մեկի խնդրով կարելի յե հրապարակել այն ցուցմունքը, վոր մեղադրյալը տվել է նախաքննության ժամանակ։

Վկաների հարցաքննությունը (Քր. Դատ. Որ. 284 հոդ.) կատարվում է զատ-զատ, այլ՝ դեռ հարցաքննված, վկաների բացակայությամբ։ Մինչև վկային ըստ ելույթյան հարցաքննելը նախազահր համոզվում է տվյալ վկայի ինքնությունը մեջ, պարզում է նրա վերաբերմունքը գործին և յիշեցնում է, վոր անհրաժեշտ է ցույց տալ ճշմարտությունը և միմիայն այն, ինչ վոր իրեն հայանի յե, և խուսափել այնպիսի անպիտանություններից, վորոնց աղբյուրը նա չի կարող ցույց տալ։

Դրանից հետո նախազահն առաջարկում է վկային

պատմել այն ամենը, ինչ վոր իրեն հայտնի յն գործի մասին: Վկայի հարցաքննութեան կարգը նույնն է, ինչ վոր մեզ դադարյալինը: Նախադասից և դատարանի անդամներից հետո վկային հարցաքննում են այն կողմը, վորի միջնորդութեամբ այն վկան կանչվել է դատարան, իսկ հետո վկային հարցաքննում են մյուս կողմերը: Հարցաքննութեանը կարելի չեն տանել խաչաձև, այսինքն, յուրաքանչյուր կողմ իրավունք ունի վկային լրացուցիչ հարցեր տալու ի պարզաբանումն կամ ի լրացումն այն պատասխանների, վոր նա տվել է մյուս կողմերի հարցերին: Յուրաքանչյուր վկա կարող է վերահարցաքննվել մյուս վկաների ներկայութեամբ, ինչպես նաև առերեսման բերվել նրանց հետ:

Առերեսում ասելով հասկացվում է յերկու վկաների միաժամանակյա հարցաքննութեանը: Սովորաբար այդ հարցաքննութեանը ղեկավարում են այն ղեկավարում, յերբ յերկու վկաներ գործի նույն հանգամանքի մասին տարբեր ցուցմունքներ են տալիս: Այդպիսի հարցաքննութեամբ ուզում են նրանցից մեկին մերկացնել ղեկավարյալ կեղծ ցուցմունքներ տալու մեջ կամ՝ հիշեցնել նրանցից վորեւ մեկին տվյալ հանգամանքի այնպիսի մոմենտներ, վորոնք նա կամ թաղցնում է, կամ այլ կերպ շարադրում: Ինքնին պարզ է, վոր առերեսումը կիրառվում է այն ղեկավարում, յերբ յերկու վկաների ցուցմունքների մեջ յեղած հակասութեանը շատ զգալի չէ, իսկ ցուցմունքն ինքը գործի համար խիստ կարևոր:

Առերեսումը կիրառվում է այսպես. յերկու վկաները կանչվում են դատավորների սեղանի մոտ: Հարցեր են արվում մեկին, լսվում են նրա պատասխանները և նույն հարցերն առաջարկվում են մյուս վկային: Յերբմն այդպիսի հարցերը նախատավոր արդյունք են տալիս և մինչ այդ ուրացող վկան պատմում է այն, ինչ վոր նա թաղցնում էր, կամ հրաժարվում է իր նախնական ցուցմունքներից:

Վորպես կանոն, վկաներն իրենց ցուցմունքները պետք է տան բանավոր, չղիմելով նշումների կամ փաստաթղթերի ընթերցմանը: Իսկ այն ղեկավարում, յեթե նրանց ցուցմունքները վերաբերում են վորեւ հաշվարկումների և այլ տվյալների, վորոնք ղեկավար է պահել հիշողութեան մեջ,

նրանք կարող են իրենց մոտ ունենալ գրավոր նշումներ: Այդ նշումները պետք է առաջադրվեն նախադասին, զննվեն դատարանի և կողմերի կողմից և նախադասի թույլտվութեամբ միայն վկան կարող է ոգտվել այդ նշումներից:

Համաարապես վկաները կարող են ոգտվել գրավոր փաստաթղթերից, բայց հրապարակել կամ մեջ բերել դրանք կարող են միմիայն այն ժամանակ, յերբ դատարանն ու կողմերը զննել են այդ փաստաթղթերն ու կցել գործին:

Վկաների ճիշտ հարցաքննութեանը դատական նիստում բացառիկ կարևոր նշանակութեան ունի:

Ճիշտ տանել վկաների հարցաքննութեանը՝ մեծ արվեստ է: Դրան կարելի չէ սովորել պրակտիկայում միայն, կենդանի և կոնկրետ գործերի վրա: Դժվար է հանձնարարել բոլոր ղեկավարի համար պիտանի վորեւ նմուշներ, բայց կան վորոշ ընդհանուր կանոններ, վոր դատարանին ոգտակար են նկատել ունենալ, յերբ հարցաքննվում են վկաները: Այդ կանոնները կարելի չէ շարադրել հետևյալ կերպ՝

ա) վկային դատարանում ճիշտ հարցաքննելու համար պետք է լավ ուսումնասիրել նախաքննարկյալ ժամանակ տրված նրա ցուցմունքը: Միայն յեթե նախադասողը մանրադին ուսումնասիրել է գործը, ղիտե նրա հանգամանքների բոլոր մանրուքները, ղիտե մանրամասն տվյալ վկայի ցուցմունքները, նա կարող է ինքը ճիշտ հարցաքննել վկային և ղեկավարել այն հարցաքննութեանը, վոր կատարում են կողմերը:

բ) վկայի վրա չի կարելի բղավել, վկային չի կարելի սպառնալ, վկայի վրա չի կարելի ծիծաղել, վերաբերմունքը նրա հետ պետք է լինի զուտ, քաղաքավարի, նա պետք է զգա, վոր նրան վերաբերվում են վստահութեամբ, լուրջ, վոր նրա վրա նայում են վորպես մի մարդու, վորը կոչված է ոգնելու դատարանին՝ ըմբռնելու գործը: Դատարանի և կողմերի նման վերաբերմունքը տրամադրում է վկային՝ լինել անկեղծ և ցույց տալ ճամարտութեանը: Այլ վերաբերմունքը բարկացնում է վկային, վիճել դատարանի հետ նա չի կարող—այդ նրան արդեւրվում է—և նա փակվում է,

աշխատում և մեծ մասամբ լուել, պատճառաբանելով, վոր մոռացել և .

դ) Վկային պետք է տալ պարզորոշ և հստակ հարցեր, վորպեսզի դրանց պատասխաններն ել լինեն պարզորոշ և հստակ: Ամենից լավն այն է, վոր հարցերը տրվեն այնպիսի ձևով, վորպեսզի ունենան միակիայն մեկ պատասխան՝ դրական կամ բացասական: Ձի կարելի վկային թեւադրող հարցեր տալ, այսինքն, այնպիսի հարցեր, վորոնք պարունակում են իրենց մեջ տրված հարցի պատասխանը: Հարցերն իրենք պետք է տրվեն այն ձևով, վորպեսզի հասկանալի լինեն վկային: Պետք է խուսափել ամեն տեսակի անհասկանալի կամ ոտարերկրյա բառերից և աշխատել վկայի հետ խոսել այն լեզվով, վորը նրան մոտիկ է ու մատչելի:

դ) Ձի կարելի վկային շփոթել փորձագետի հետ և հարցնել նրա կարծիքն այս կամ այն հարցի մասին: Վկան պետք է ցույց տա դատարանին միակիայն այն, ինչ վոր նա տեսել է ու լսել: Նա փաստեր է հաղորդում, այլ վոչ կարծիք տալիս փաստերի մասին և, հետևապես, հարցերը պետք է նպատակ ունենան վկաների միջոցով պարզելու դործի փաստական կողմը միայն՝

յե) Վկայի վոչ յուրաքանչյուր ցուցմունքը կարելի է կեղծ ցուցմունք համարել, վորի համար այդ վկային պետք է յենքարկել քրեական պատասխանատվության: Վկան կարող է սխալ ցուցմունք տալ, բարեխղճորեն մոլորվելով, ուստի դատարանը չի կարող և չպետք է վկայի դեմ քրեական հետապնդում հարուցի յուրաքանչյուր դեպքում, յերբ դատարանում տված նրա ցուցմունքը հակասում է նախաքննության ժամանակ տված ցուցմունքին կամ կա վորևէ այլ անճշտութուն նույն վկայի ցուցմունքներում: Մի միայն այն դեպքերում, յերբ դատարանը հաստատ համոզմունքի յե հանդուհ, վոր տվյալ վկան գիտակցաբար, դիտավորյալ կերպով ճիշտ չի ասում՝ դատարանին մոլորության մեջ դրելու նպատակով, նա կարող է իր հայեցողությամբ կամ դատախազի միջնորդությամբ քրեական հետապնդում հարուցել վկայի դեմ (ՌԽՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 314 հոդ.) .

Կեղծ ցուցմունք տալու համար վկային պատասխանա-

տվության յենթարկելու մասին վորոշում կայացնել կարելի է, վորպես կանոն, դատավճիռ կազմելու պահին միայն, յերբ դործի բոլոր հանդամանքները լրիվ պարզված են դատարանի համար:

Վաղաժամ պատասխանատվության յենթարկելը, նախ, կարող է սխալ լինել և, ապա, վատ անդրադառնալ մնացած վկաների վրա ու վախեցնել նրանց:

Ահա այն հիմնական կանոնները, վորոնցով պետք է ղեկավարվի դատարանը վկաներին հարցաքննելիս: Այդ կանոնները հավասարապես կարելի է կիրառել և մեղադրյալի հարցաքննության վերաբերմամբ, այն տարբերությամբ, վոր մեղադրյալը չի կարող պատասխանատվության յենթարկվել կեղծ ցուցմունք տալու համար:

Հարցաքննությունից հետո վկաները չեն կարող դատական նիստի դահլիճից հեռանալ առանց նախազանի թույլտվության: Հետևապես, հարցաքննված վկաները մնում են դահլիճում մինչև դատաքննության վերջը: Սուրկայն, կողմերի համաձայնությամբ, այս կամ այն վկան կարող է ազատվել մինչև դատաքննության վերջը:

Փորձագետների հարցաքննությունը (ՌԽՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 298 հոդ.): Այն դեպքերում, յերբ, նախաքննության ժամանակ նշանակված է լինում փորձագիտություն (եքսպերտիզա) կամ դատարանի կողմից է թույլ տրվում դատական նիստում, փորձագետների հարցաքննությունը կատարվում է վկաների հարցաքննությունն ավարտելուց հետո: Նախազան առաջարկում է կողմերին դրափոր ձևով նախապատրաստել այն հարցերը, վոր նրանք անհրաժեշտ են համարում տալ փորձագետներին: Յերբ հարցերը նախապատրաստված են, հրապարակվում են նախազանողի կողմից և կողմերն իրավունք ունեն ներկայացնել իրենց բացատրություններն այս կամ այն հարցերի առթիվ: Դատարանը լսում է կողմերի դիտողությունները և հաստատում հարցերի ցուցակը. նա իրավունք ունի նաև փորձագետներին առաջադրել ուրիշ հարցեր, բացի այն հարցերից, վոր նշել են կողմերը: Հաստատված հարցերը հանձնվում են փորձագետներին: Յեթե փորձագետները ղեկարանում են անմիջապես պատասխանել, դատարանն ընդմիջում է հայ-

տարարում փորձագետների խորհրդակցութեան համար:

Փորձագետներն իրավունք ունեն պահանջելու դործում յեղած նյութերը կամ նոր նյութեր, յեթե դրանք անհրաժեշտ են առաջադրված հարցերին պատասխանելու համար: Իրենց յեզրակացութիւնը փորձագետները ներկայացնում են դատարանին դրավոր ձևով: Փորձագետները հրապարակում են իրենց յեզրակացութիւնը, վորից հետո կողմերն իրավունք ունեն հարցեր տալ փորձագետներին, պատասխանները պարզելու և լրացնելու համար:

Փորձագիտութիւնը վոչ բաւարար պարզորոշ կամ լրիւ ճանաչելու, ինչպես նաև փորձագետների միջև տարաձայնութիւններ լինելու դեպքում դատարանն իր նախաձեռնութեամբ կամ կողմերից մեկի միջնորդութեամբ կարող է նոր փորձագիտութիւն նշանակել ու կանչել դրա համար նոր փորձագետներ: Յեթե փորձագետներին նույն դատական նիստում փոխարինել չի կարելի, գործը պետք է հետաձգել:

Փորձագետների յեզրակացութիւնը, վորպես ապացույցներից մեկը, դատարանի համար պարտադիր չէ և դատարանը կարող է չհամաձայնել նրա հետ: Այս դեպքում պահանջվում է, վորպեսզի դատարանը մանրամասն հիմնավորի իր չհամաձայնելը կամ դատաւճռում կամ առանձին վորոշման մեջ, յեթե դատարանն անհրաժեշտ է համարում փորձագետների մի կազմը այլ փորձագետներով փոխարինել: Փորձագետների դրավոր յեզրակացութիւնն անպայման կցվում է գործին:

Իրեդեն ապացույցների գնուութիւնը (ՌեֆՍՀ Քր. Դատ. Որ. 299 հոդ.) կայանում է նրանում, վոր նախադահողը ժողովրդական ատենակալներին ծանոթացնում է յեղած իրեղեն ապացույցներին և առաջարկում է կողմերին ու փորձագետներին՝ զննել այդ ապացույցները: Չպետք է կարծել, վոր իրեղեն ապացույցների զննումը տեղի յնենում վկաների հարցաքննութիւնից հետո միայն. այդ զննումը կարող է կատարվել դատաքննութեան ամեն մի բուպելում ինչպես դատարանի նախաձեռնութեամբ, նույնպես և կողմերի կամ փորձագետների միջնորդութեամբ: Իրեղեն ապացույցների զննութեան կապակցութեամբ կողմերն իրա-

վունք ունեն հարցեր տալու մեղադրյալին, վկաներին և փորձագետներին: Իրեղեն ապացույցներին իրավունք ունի ծանոթանալու նաև մեղադրյալը և իր բացատրութիւնները տալու դատարանին այդ առթիւ:

Հանցագործութեան վայրի գնուութիւնը (ՌեֆՍՀ Քր. Դատ. Որ. 301 հոդ.): Վորոշ դեպքերում, իր նախաձեռնութեամբ կամ կողմերի միջնորդութեամբ, դատարանը կարող է անհրաժեշտ համարել հանցագործութեան վայրի զննութիւնը: Այդպիսի անհրաժեշտութիւն կարող է առաջ դալ այն ժամանակ, յերբ գործի այս կամ այն հանգամանքները պահանջում են ստուգում կատարել տեղում, իսկ գործում յեղած տվյալների հիման վրա այդպիսի ստուգում չի կարելի կատարել: Տեղազննութիւն կատարելու մասին դատարանը վորոշում է կայացնում, վորի մեջ նշվում են այն հանգամանքները, վորոնց ստուգման համար այդ զննութիւնն անհրաժեշտ է համարվում: Վորոշման մեջ նաև ցույց է տրվում, թե արդյոք հարցաքննվելու յեն վկաները տեղում:

Դարւոյ տեղազննութեան վայրը, նախադահը բացում է դատական նիստը, ընդվորում, կողմերն իրավունք ունեն խնդրել արձանագրութեան մեջ մտցնելու այն ամենը, ինչի վրա նրանք անհրաժեշտ են համարում դարձնել դատարանի ուշադրութիւնը: Այստեղ էլ հարցաքննվում են վկաները, յեթե դատարանը վորոշել է հարցաքննել վկաներին տեղում: Այդպիսի զննութեան ժամանակ մեղադրյալի ներկայութիւնն անհրաժեշտ է: Հենց այստեղ էլ նա կարող է տալ իր բացատրութիւններն ու պատասխանել իրեն տրվող հարցերին:

Մեղադրանքը փափոխելու և նոր անձանց դատի տալու մասին (ՌեֆՍՀ Քր. Դատ. Որ. 311—317 հոդ. հոդ.): Գործերը դատական նիստում քննվում են այն անձանց վերաբերմամբ միայն, վորոնք նախապատրաստական (տնօրինական) նիստում դատի յեն տրված յեղել:

Չի կարող այնպիսի դրութիւն լինել, վոր գործը քննութեան ատելի մի մեղադրյալի վերաբերմամբ, իսկ վերջանա մեկ ուրիշի դատապարտմամբ, վորը մինչ այդ դատի տրված չի յեղել: Այդպիսի դրութիւնը կլիներ դատաւա-

րութեան հիմնական կանոնները կոպիտ խախտում և իրենից կենդակացնելու հեղափոխական որինականութեան խեղաթյուրում, որինականութիւն, վորն անսասան կանոն և սահմանում, վոր յուրաքանչյուր մեղադրյալի դործ պետք է անցնի վորոշված ստադիաները և վոր մեղադրյալը հնարավորութիւն պետք է ստանա զեռես նախաքննութեան և զատի տալու ստադիայում ներկայացնելու բոլոր անհրաժեշտ ապացույցներն իր պաշտպանութեան համար: Ինքնին պարզ է, վոր նման պաշտպանութեան իրավունք մեղադրյալը չի ունենա, յետե նա միանգամից, առանց նախաքննութեան նստեցվի մեղադրյալների աթոռին ու առանց նրան պաշտպանութեան իրավունք վերադաճելու դատավճիռ կաշարել:

Զի կարող լինել նաև աշխարհի զեպք, վոր մեղադրյալը զատի տրվի մի հանցագործութեան համար, իսկ դատապարտվի մի այլ հանցագործութեան համար, վորը մեղադրական յեզրակացութեամբ չի նախատեսված: Այստեղ ել կստեղծվեր աշխարհի դրութիւն, վոր մեղադրյալը հնարավորութիւն չէր ունենա պաշտպանելու: Դա նույնպէս կլինէր հեղափոխական որինականութեան խեղաթյուրում և մեղադրյալի իրավունքների սահմանափակում: Այստեղ վորպէս կանոն հանդիսանում է հետեյալ դրութիւնը՝ դատարանը բնում է գործը միմիայն այն անձի կամ անձանց վերաբերմամբ, վորոնք դատի յեն տրվել և այն ել՝ նրանց առաջադրված նախնական մեղադրանքի վերաբերմամբ:

Սակայն կարող են պատահել աշխարհի զեպքեր, յերբ դատաքննութեամբ պարզվում է, նախ, վոր մեղադրյալը բացի այն հանցագործութիւնից, վորի համար դատի յե տրված, կատարել է մի այլ հանցագործութիւն, վորի մասին մինչև դատը հայտնի չի յեղել և, ապա, վոր տվյալ մեղադրյալը կատարել է վոչ թէ այն հանցագործութիւնը, վորի համար դատի յե տրված, այլ մի ուրիշ հանցագործութիւն, վորի համար ավելի ծանր պատիժ է նախատեսված: Որինակ, նա դատի յե տրված զերտափորյալ սպանութեան համար, իսկ դատի ժամանակ պարզվել է, վոր նա տեղորիստական տկտ է կատարել: Վերջապէս, կարող է

պարզվել, վոր բացի տվյալ մեղադրյալից ուրիշ անձինք ել են մասնակցել քննվող հանցագործութեան:

Ի՞նչպէս պետք է վարվի դատարանն այս զեպքում: Քննենք հնարավոր զեպքերից յուրաքանչյուրն առանձին:

1) Դատաքննութեան ժամանակ պարզվել է, վոր մեղադրյալը բացի այն հանցագործութիւնից, վորը բնվող գործի ստարկան է կազմում, նաև ուրիշ հանցագործութիւններ է կատարել:

Այստեղ կարող է յերկու զեպք լինել. ա) նոր հանցագործութիւնը կապված չէ այն հանցագործութեան հետ, վորի մասին գործ է քննվում և բ) նոր հանցագործութիւնը սերտորեն կապված է քննվող գործի հետ:

Որինակ, Իվանովը մեղադրվում է սպանութեան մէջ, վորը նա կատարել է 1938 թ. հունվարին: Դատաքննութեան ժամանակ պարզվել է, վոր բացի սպանութիւնից Իվանովը զեռես 1937 թ. մարտին կատարել է սոցիալիստական սեփականութեան հափշտակում:

Տույալ զեպքում պետք է վարվել այսպէս. նոր հանցագործութիւնը սերտորեն կապված չէ սպանութեան հետ, վորը կատարել է Իվանովը: Հետեյալս դատարանը վորոշում է կայացնում Իվանովի զեմ նոր գործ հարուցելու մասին, իսկ քննվող գործն ավարտում է և դատավճիռ կայացնում:

Իսկ յետե նոր հանցագործութեան համար չի նախատեսված ավելի ծանր պատիժ, քան կարելի յե նշանակել սպանութեան համար և այդ նոր հանցագործութիւնը բաժականին ապացուցված է հենց այս դատական նիստում, դատարանը կարող է, հատուկ վորոշում չհանելով մեղադրյալի զեմ նոր գործ հարուցելու մասին, դատավճռում պատիժ սահմանել նաև այդ նոր հանցագործութեան համար:

Իսկ այն զեպքերում, յերբ նոր հանցագործութիւնը սերտ կապված է լինում սկզբնական հանցագործութեան հետ և սկզբնականը հնարավոր չի լինում քննել առանց նոր հանցագործութեան նյութերը քննելու—գործը պետք է ուղարկել լրացուցիչ քննութեան, վորպէսզի պարզվեն այն բոլոր հանգամանքները, վորոնք հայտնի յեն դարձել դատաքննութեան ժամանակ:

Որինակ, մեղադրյալը դատի յե տրվել կողոպուտի մեղադրանքով: Դատական նիստում պարզվել է, վոր մեղադրյալը վող միայն կողոպուտել է, այլև բռնարարել է կողոպտվածին: Քանի վոր այս նոր հանցագործությունը սերտորեն կապված է նախնական հանցագործության հետ, գործը քննությունը ավարտվել է կարող: Նա պետք է հետաձգվի և ուղարկվի լրացուցիչ քննության:

2) Դատաֆնություն ժամանակ պարզվել են այնպիսի հանգամանքներ, վորոնք պահանջում են փոփոխել մեղադրանքի ձևակերպումն ու հետևապես փոփոխել նույնպես քրեական որենսգրքի հոդվածը: Այստեղ ևս կարող է յերկու դեպք լինել՝ ա) մեղադրանքի նոր ձևակերպումն ավելի ծանր պատիժ է նախատեսում և բ) մեղադրանքի նոր ձևակերպումը պատժի խստացում է չի նախատեսում:

Առաջին դեպքում գործը պետք է հետաձգել և ուղարկել լրացուցիչ քննության: յերկրորդ դեպքում դատարանը կարող է փոփոխել հանցագործության վորակումը և պատիժ սահմանել այդ նոր վորակմամբ:

Որինակ, Իվանովը դատի յե տրվել վորակյալ սպանություն համար: դատական նիստում պարզվել է, վոր այդ սպանությունը տեղորիստական ահա է հանդիսանում: Այս դեպքում դատարանը պարտավոր է գործը քննությանը հետաձգել և ուղարկել լրացուցիչ քննության: Մի այլ որինակ: Իվանովը դատի յե տրվել դիտավորյալ սպանության համար, բայց դատական նիստում պարզվել է, վոր այդ սպանությունը կատարվել է անզգուշությամբ: Գործը չպետք է հետաձգել: Դատարանը կայացնում է դատավճիռ այն հոդվածով, վորը պատժում է անզգուշ սպանության համար:

3) Դատաֆնություն ժամանակ պարզվել է, վոր բացի այն մեղադրյալից, վորի գործը քննում է դատարանը, հանցագործությանը մասնակցել են նաև այլ անձինք, վորոնք դատի չեն տրվել: Այստեղ ևս կարող է յերկու դեպք լինել՝ ա) այն հանցագործությունները, վոր կատարել են նոր անձինք, սերտորեն կապված են այն հանցագործության հետ, վորը կազմում է տվյալ դատաքննության առարկան և բ) նոր անձանց կատարած հանցագործությունները կապված չեն այդ հանցագործության հետ:

Առաջին դեպքում գործը հետաձգվում է և ուղարկվում լրացուցիչ քննության, այդ նույն գործով նոր անձանց պատասխանատվության յենթարկելու համար: յերկրորդ դեպքում՝ նոր անձանց վերաբերյալ գործն առանձնացվում է և հանձնվում դատախազին, իսկ քննվող գործն ավարտվում:

Որինակներ: Իվանովը մեղադրվում է իշխանությունն ի չարը գործադրելու համար: դատարանում պարզվում է, վոր նա այդ հանցագործությունները կատարել է հոգուտ Պետրովի, վորն Իվանովին կաշառք է տվել: Պետրովը պետք է քրեական պատասխանատվության յենթարկվի, սակայն, քանի վոր նրա հանցագործությունը սերտ կապված է Իվանովի հանցագործության հետ, գործը հետաձգվում է և ուղարկվում լրացուցիչ քննության:

Քննվում է գործը ըստ մեղադրանքի Իվանովի իշխանությունն ի չարը գործադրելու համար:

Դատաքննության ժամանակ պարզվել է, վոր Իվանովի պետք ինքնուրույնաբար և անկախ Իվանովից կաշառք է վերցրել: Այս հանցագործությունն առաջինի հետ կապված չէ և չի խանգարում, վորպեսզի առաջին գործով դատավճիռ կայացվի: Այս դեպքում սկսված գործը քննությանը ավարտվում է և դատարանը վորոշում է կայացնում նոր անձանց պատասխանատվության յենթարկելու մասին: ու այդ վորոշումն ուղարկում է դատախազին:

Մեր քննած բոլոր դեպքերը ցույց են տալիս, վոր որեւորը հետևյալ պահանջներն է առաջադրում.

1. Գործը կարող է քննվել այն անձանց վերաբերմամբ միայն, վորոնք դատի յեն տրվել մինչև դատական նիստը:

2. Մեղադրյալը հանցավոր կարող է ճանաչվել այն հանցագործության մեջ միայն, վորով նա դատի յե տրված յեղել:

3. Մեղադրանքի ձևակերպման փոփոխությունը կարող է տեղի ունենալ այն դեպքում միայն, յեթե այդ փոփոխությամբ չի խստանում պատիժը:

4. Նոր անձինք կարող են դատվել սահմանված կարգով դատի տրվելուց հետո միայն:

Որենքի այս պահանջները պարտադիր բնույթ ունեն։ Վորեն չեղումներ թույլ տալու դեպքում դատաւճիռը դառնում է սխալ ու յենթակա բեկման։

Գործը քրացուցիչ ֆինուքյան ուղարկելը (Քր. Դատ. Որ. 302 հոդ.)։ Մենք տեսանք, վոր դատարանը կարող է, իսկ յերբեմն ել պետք է, գործն ուղարկի լրացուցիչ քննության այն դեպքերում, յեթե անհրաժեշտ է պատասխանատվության յենթարկել նոր մեղադրյալների կամ փոփոխել առաջադրված նախնական մեղադրանքի վորոշումը։

Սակայն կարող են լինել դեպքեր, յերբ գործը լրացուցիչ քննության ուղարկելու անհրաժեշտությունը պայմանավորվում է նաև այլ պատճառներով։

Կարող է լինել այնպես, վոր դատարանը դատաքննության ժամանակ դալիս է այն համոզման, վոր գործի համար կարևոր մի շարք հանգամանքներ չեն պարզված։ Ասենք, խոսքը վատնման մասին է. մինչդեռ նախաքննության ժամանակ հաշվապահական փորձադիտություն կատարված չի յեղել. իսկ մեղադրյալը մեջ է բերում փաստաթղթեր, վորոնք գործին չեն կցված, բայց վորոնք զգալիորեն կփոփոխեն գործի ելությունը, յեթե ժամանակին պահանջված լինեյին։ Լրացնել այս բացը դատական քննության ժամանակ անհնար է, քանի վոր նիստը ստիպված կլինեյին մի քանի օրով ընդհատել մինչև ձեռք կբերվեյին այդ փաստաթղթերը և մինչև փորձագետները կարող կլինեյին ավարտել իրենց աշխատանքը։ Այս դեպքում ավելի նպատակահարմար է գործը քննությամբ հետաձգել և ուղարկել լրացուցիչ քննության։

Գործը լրացուցիչ քննության ուղարկելու մասին դատարանը վորոշում կարող է կայացնել իր նախաձեռնությամբ, բայց այդպիսի վորոշման մասին կարող են միջնորդել նաև կողմերը։ Վորոշման մեջ ճշտորեն պետք է հիշատակված լինի, թե ինչպիսի հանգամանքներ պետք է պարզել լրացուցիչ քննությամբ և ինչպիսի փաստաթղթեր պետք է հավաքել գործով։

Գործի յուրաքանչյուր հետաձգում և հատկապես հետաձգումը լրացուցիչ քննություն կատարելու համար,

ցանկալի չէ, քանի վոր ձգձգում է գործը, թուլացնում հավաքված ապացույցների ուժն ու միշտ բացասական տպավորություն է թողնում գործը լսողների վրա։ Ուստի, գործը պետք է հետաձգել այն դեպքերում միայն, յեթե իրոք նույն նիստում գործի քննությունը հնարավոր չէ առանց ճշմարտության բացահայտմանը վնասելու։ Գործ հետաձգելը միշտ ել ապացուցում է, վոր այն բավարար չափով չի նախապատրաստված, և նախապատրաստական (տնօրինական) նիստն անհրաժեշտ ուղադրություն չի նվիրել գործում յեղած նյութերի վերլուծությանը։ Բայց, համենայն դեպս, դատարանը պետք է նկատի ունենա, վոր յեթե գործում կան չպարզված հանգամանքներ կամ հայտարարված են նոր հանգամանքներ, վորոնք կարող են պարզվել լրացուցիչ քննությամբ միայն, ապա պետք է մի կողմ թողնել գործի հետաձգման անհարմարությունն ու դատաւճիռ չկայացնել, յեթե դատարանը կասկածներ ունի։

Դատաֆինուքյան ավարտումը (ՌեՖՍՀ Քր. Դատ. Որ. 303 հոդ.)։ Յերբ արդեն հարցաքննված են բոլոր վկաները, լաված է փորձագետների յեզրակացությունը, զննված են իրեղեն ապացույցներն ու դատարանը վորոշել է, վոր գործը յենթակա չէ հետաձգման, նախադահր հարցնում է կողմերին, թե արդյոք ուզո՞ւմ են նրանք վորեն կերպ լրացնել դատաքննությունը։ Դատաքննության այս մոմենտը շատ կարևոր է, քանի վոր ամեն տեսակի միջնորդություններ կողմերը կարող են հարուցել այս մոմենտում միայն, այսինքն, դատաքննությունն ավարտվելուց առաջ. դատաքննությունից հետո հարուցված միջնորդությունները կապված են քննության վերահաման բարդ կարգի, ավելորդ ժամանակ ծախսելու և պրոցեսի խճողման հետ։ Ուստի կողմերը շատ ուշադիր պետք է լինեն դեպի դատաքննության այս մոմենտը, նրանք պետք է մանրամասն պարզեն, թե գործում յեղած վոր փաստաթղթերը պետք է հրապարակվեն և վորոնք նորից կցվեն գործին։ Պետք է հիշել, վոր կողմերն իրենց ճառերում, վորոնք սկսվելու յեն դատաքննությունը վերջանալուց հետո, կարող կլինեն հիմնվել այն նյութերի վրա միայն, վորոնք կան գործում, իսկ նոր

նյութերի վրա՝ այն դեպքում միայն, յեթե դրանք դատա-
րանի վորոշմամբ կցված են գործին:

Լսելով կողմերի միջնորդությունները, դատարանը վո-
րոշում է կայացնում միջնորդությունները բավարարելու
կամ մերժելու մասին և հայտարարում է դատաքննությունն
ամփոփված:

Քննարկելով կողմերի միջնորդությունները՝ դատարանը
պետք է գեկտավարի հետևյալ կանոններով. անպայման բա-
վարարվում են այն բոլոր միջնորդությունները, վորոնք
վերաբերում են գործում յեղած նյութերի կամ կանչված,
բայց չներկայացած վկաների ցուցմունքների հրապարակ-
մանը. մնացած միջնորդությունների բավարարումը կախ-
ված է այն բանից, թե վոր չափով այս կամ այն միջնորդու-
թյունը վերաբերում է գործին: Այս դեպքում անպայման
բավարարվում են այն միջնորդությունները, վորոնք պար-
զարանում են գործի հանգամանքները, նպատակում են մե-
ղադրյալի ինքնությունը պարզելուն և կամ խտտացնում
կամ մեղմացնում են նրա մեղավորության չափն ու բնույ-
թը:

Դատաքննությունը վերջանալուց հետո դատարանն
անցնում է պրոցեսի հաջորդ ստադիային, այն է՝ կողմերի
փիճարանությանը:

3. ԿՈՂՄԵՐԻ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

1) Դատաքննության այդ ստադիայի նշանակութունը:
Կողմերի փիճարանությունը խոշոր նշանակություն ունի
յուրաքանչյուր քրեական գործում: Մեղադրողն ու պաշտ-
պանը հնարավորություն են ստանում ի մի բերելու գործով
հավաքված բոլոր հանգամանքները, արժեքավորելու այդ
հանգամանքները, մանրագնին վերլուծության յենթարկե-
լու և ոգնելու դատարանին բոլոր նյութերը ըմբռնելու գոր-
ծում:

Հատկապես խոշոր նշանակություն ունի դատախազի
ճառը: Պետական իշխանության անունից նա արժեքավո-
րում է հանցագործությունը, պարզում է նրա հասարակա-
կան և քաղաքական նշանակությունը, հանցագործություն
կատարող անձի սոցիալական վտանգավորությունը և ցույց

է տալիս այն պատիժը, վորին նա պետք է յենթարկվի:

Վոչ մի բոլոր աչքաթող չանկով իր կատարած պետա-
կան ինդերը, դատախազը պարտավոր է մանրագնին քննել
ու լուսարանել այն ապացույցները, վոր հաստատում են
հանցավորի մեղքը: Յուրաքանչյուր գործի քաղաքական և
հասարակական նշանակությունը կարգվի այն դեպքում
միայն, յեթե դատախազն ապացուցի մեղադրյալի հանցան-
քը: Այլ դրությունը հակառակ արդյունքների յե բերում:
Ապացույցների բացակայությունը կամ գործի հանգամանք-
ների անտեսումը դատախազի ճառը դարձնում է անհամո-
ղեցուցիչ, և վորքան էլ այդ ճառն իր ձևով լավ լինի, նպա-
տակին չի հասցնի:

Դատախազից պահանջվում է, վոր տվյալ հանցագոր-
ծության քաղաքական արժեքավորումը, գործի հասարակա-
կան նշանակության պարզումն անխզելիորեն կատարված
լինեն գործի կոնկրետ հանգամանքների հետ: Յեթե այդ
կապը դատախազի ճառում բացակայում է, ապա նրա ճառը
վոչ միայն ոգտակար չէ, այլ վնասակար է:

Վոչ պակաս նշանակություն ունի նաև պաշտպանի ճա-
ռը: Սորհրդային պաշտպանը պաշտպանում է վոչ թե մե-
ղադրյալի կատարած հանցագործությունը, այլ մեղադրյա-
լին իրեն: Հետևապես նա պարտավոր է ներկայացնելու
դատարանին այն բոլոր տվյալները, վորոնք հերքում են
մեղադրողի փաստարկները և կարող են թուլացնել մեղա-
դրյալի հանցանքի ու պատասխանատվության չափը: Մե-
ղադրյալի շահերի տեսակետից լուսարանելով գործի հան-
գամանքները, պաշտպանն ոգնում է դատարանին, հնարու-
վորություն տալով նրան տարբեր տեսակետներից արժեքա-
վորելու յուրաքանչյուր ապացույց: Դատարանն արժեքա-
վորում է մեկ և մյուս կողմի փաստարկներն ու ավելի հեշտ
է վորոչ յեղրակացության գալիս գործում յեղած ապա-
ցույցների նշանակության մասին:

2) Կողմերի փիճարանության կարգը: Այն նշանակու-
թյունը, վոր ունի կողմերի փիճարանությունը, բացատրում
է նրա վորոչ կարգը պահպանելու անհրաժեշտությունը:
Վորպեսզի լավագույն կերպով լուսարանված լինի գործը,
լրիվ քննված գործի ապացույցներն ու առավելագույն

չափով պահպանված մեղադրյալի իրավունքները, սահմանված է ճառերի արտասանման հետևյալ կարգը. առաջին իր բացատրություններն է տալիս դատախազը կամ հասարակական մեղադրողը (յեթե նա յե մեղադրում), այնուհետև քաղաքացիական հայցվորը, նրանցից հետո խոսում է պաշտպանը, իսկ նրա բացակայության դեպքում՝ մեղադրյալն ինքը: Թե ինչու յե այդպիսի կարգ սահմանված, միանգամայն պարզ է: Մեր պրոցեսում գոյություն ունեցող հիմնական սկզբունքի համաձայն հանցագործության կատարումն ապացուցելու պարտականությունն ընկնում է մեղադրողի վրա: Ուստի նրան առաջին խոսքն է տրվում. նա պետք է ներկայացնի ամբողջ մեղադրական նյութն այն հաշվով, վորպեսզի մեղադրյալն անձամբ կամ պաշտպանի միջոցով կարողանա իր փաստարկները ներկայացնել մեղադրանքի դեմ:

Ինքնին պարզ է, վոր վոչ մի սահմանափակում ժամանակի տեսակետից վոչ մեղադրողի և վոչ էլ պաշտպանի համար չի վորոշվում. այստեղ տեղի ունենալ չի կարող ուղղամենադ, վորով սովորաբար սղտվում են ժողովներում, յելույթ ունեցող հոետորների համար: Կողմերը պետք է իրավունք ունենան անսահմանափակ ժամանակով շարադրելու իրենց նկատառումներն ու բացատրեն դատարանին այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ են համարում: Յեթե այդ բացատրությունների համար կողմին նույնիսկ միջանի ժամ է անհրաժեշտ, նա այդ ժամանակը պետք է ստանա:

Հիմնական ճառից հետո կողմերից յուրաքանչյուրը «ռեպլիկայի», ինչպես ասված է որենքում, իրավունք ունի. «ռեպլիկա» ասելով պետք է հասկանալ դատախազի պատասխանը պաշտպանի ճառին և պաշտպանի առաքիւթյունը դատախազի պատասխանին: Վիճաբանությունը վերջանալուց հետո կողմերը կարող են մի անգամ ևս փոխանակվել ռեպլիկաներով: Վերջին ճառի իրավունքը միշտ էլ պատկանում է պաշտպանին կամ մեղադրյալին, յեթե պաշտպան չկա:

Ինչպես իրենց հիմնական ճառերում, նույնպես և ռեպլիկաներում կողմերը կարող են ոգտվել այն նյութերից միայն, վորոնք կան գործում կամ դատարանի կողմից կցված

են գործին: Վոչ մի նոր հանգամանքներ, վոր դատարանի կողմից քննված չեն յեղել, վոչ մի նոր փաստաթղթեր, վոր ժամանակին կցված չեն յեղել գործին, չեն կարող վորպես նյութ ծառայել կողմերի վիճաբանության համար:

Վերլուծելով գործի նյութերը, կողմերը պարտավոր են նաև իրավաբանական նկատառումներ ներկայացնել հանցագործության այն վորակման կամ պատժամիջոցի մասին, վորն ըստ իրենց կարծիքի պետք է կիրառել մեղադրյալի վերաբերմամբ:

Դատախազը քրեական գործում, հանդիսանալով պետական իշխանության ներկայացուցիչը, իրավունք ունի հրաժարվելու մեղադրելուց, յեթե գործի հանգամանքները բերել են նրան այն համոզման, վոր մեղադրյալը հանցավոր չի: Բայց, հրաժարվելով մեղադրելուց, դատախազը պարտավոր է հիմնավորել այդ, վորպեսզի դատարանին և ունկընդիրներին պարզ լինի, թե ինչպիսի շարժառիթներով է նա հրաժարվում: Մեղադրելուց հրաժարվելը չի ազատում դատարանին գործի քննությունը շարունակելու և դատավճիռ կայացնելու պարտականությունից:

Պաշտպանին պաշտպանելուց հրաժարվելու իրավունք չի վերապահված: Նա չի կարող հրաժարվել պաշտպանելուց այն հիման վրա միայն, վոր համոզվել է մեղադրյալի հանցավոր լինելու մեջ: Նույնիսկ այն դեպքերում, յերբ մեղադրյալը լրիվ խոստովանում է իր հանցանքը, պաշտպանը չի կարող հրաժարվել իր վրա դրված պարտականություններից: Նա պետք է դատարանին ցույց տա այն բոլոր հիմունքները, վորոնք մեղադրյալին ներողամտության և պատժի մեղմացման իրավունք են տալիս: Այլ դրությունը ծանր պայմաններ կստեղծեր մեղադրյալի համար և կզրկեր նրան այն թանգարժեք իրավունքից, վորը նրան վերապահված է Ստալինյան Սահմանադրությամբ՝ պաշտպանության իրավունքից:

3) Նախագահի իրավունքը կողմերին վիճաբանության ժամանակ կանգնեցնելու նկատմամբ: Մենք արդեն խոսեցինք այն մասին, վոր կողմերի համար վիճաբանության ժամանակ չի կարելի վորեւե ուղղամենա սահմանել, նրանք իրավունք ունեն խոսելու անսահմանափակ ժամանակով:

Սակայն սխալ կլիներ այդ իրավունքը հասկանալ այնպես, վոր կողմերը կարող են խոսել ինչի մասին ուղենան և վոր դատարանը հնարավորութիւնն չունի ղեկավարելու վիճարանութիւնը: Այն ընդհանուր կանոնը, վոր նախագահը, վորպես պրոցեսի տեր, ղեկավարում է վողջ դատաքննութիւնը, իր ուժի մեջ և մեռւմ նաեւ վիճարանութիւնն ժամանակ: Յեթե կողմը դուրս է գալիս քննվող գործի սահմաններէ, յետեւ նա թույլ է տալիս իրեն վիրավորական կամ անհարգելի կարծիքներ մասնավոր անձանց, իշխանութիւն մասին և այլն, նախագահը պարտավոր է կանգնեցնել խոսողին և մատնացույց անել նրան իր արտահայտութիւնների անթույլատրելիութիւնը:

Սակայն այդ իրավունքից պետք է զգուշութեամբ ոգտըվել, վորպեսզի այնպիսի տգալութիւն չստացվի, վոր դատարանը հնարավորութիւնն չի տալիս կողմին արտահայտելու իր բոլոր նկատառումները գործի առթիւ: Յեւ նկատողութիւնն էլ, վոր նախագահը անհրաժեշտ է համարում անել խոսողին, վիրավորական չպետք է լինի կողմի համար և չպետք է վերածվի բանտի: Հանգիստ և քաղաքավարի կերպով նախագահը կանգնեցնում է խոսողին, մատնացույց է անում նրա վարմունքի սխալ լինելը և առաջարկում է հետագայում չկրկնել նման արտահայտութիւններ: Նախագահը կանգնեցնելու իրավունք ունի ինչպես դատախազին, նույնպես և պաշտպանին:

Պաշտպանի կամ մեղադրյալի, յետեւ պաշտպան չկա, վերջին ճառերից հետո նախագահը հայտարարում է կողմերի վիճարանութիւնն ավարտված է, և դատարանն անցնում է պրոցեսի հաջորդ ստադիային՝ մեղադրյալի վերջին խոսքը լսելուն:

4. ՄԵԴԱԴՐՅԱԼԻ ՎԵՐՋԻՆ ԽՈՍՔԸ
(ՌԵՖԷՐԱՆՍ ԳԻՏ. ՊԻ. 309 հոդ.)

Կողմերի վիճարանութիւնը վերջանալուց հետո նախագահը վերջին խոսքը տալիս է մեղադրյալին: Այդ վերջին խոսքը մեղադրյալին տրվում է նաեւ այն դեպքում, յետեւ պաշտպան չունենալով նա ինքն է պաշտպանութիւնն ճառարտասանել: Վերջին խոսքում մեղադրյալի ժամանակը չի

կարելի սահմանափակել. նա կարող է խոսել այնքան, վորքան անհրաժեշտ է համարում: Այստեղից, սակայն, չի կարելի այն հետեւութիւնն անել, վոր մեղադրյալին չի կարելի կանգնեցնել, յետեւ նա թույլ է տալիս իրեն հակահեղափոխական ճառեր արտասանել կամ այնպիսի արտահայտութիւններ և գործածում, վորոնք վիրավորում են դատարանին կամ այլ պաշտոնատար կամ մասնավոր անձանց: Վերջին խոսքի ժամանակ մեղադրյալին վորեւէ հարցեր չեն առաջարկում, թեկուզ և նա չդափնդի լինի այնպիսի հանգամանքներ, վորոնք առաջին անգամ են միայն հայտնի դարձել դատարանին: Այս դեպքում, վերջին խոսքից հետո դատարանն իրավունք ունի վերսկսել դատաքննութիւնն ու ինչպես մեղադրյալին, նույնպես և վկաներին հարցաքննելու միջոցով պարզել այն հանգամանքը, վորի մասին իր վերջին խոսքում հայտնել է մեղադրյալը:

Դատաքննութիւն վերսկսումը կայանում է հետեւյալում: Դատարանը վորոշում է կայացնում, վորի մեջ պատճառաւորում և դատաքննութիւնը վերսկսելու անհրաժեշտութիւնը: Այդ վորոշումը հրապարակելուց հետո դատարանը պարզում է այն հանգամանքը, վորը քննութիւնը վերսկսելը անհրաժեշտ է դարձրել: Կողմերը կարող են հարցեր տալ, մասնակցել նոր հանգամանքը պարզելուն, կարող են իրենց ցուցմունքները տալ հետազոտվող փաստի այս կամ այն մոմենտի առթիւ: Յերբ արդեն պարզվում են այն հանգամանքները, վորոնք գործով նոր էլին, դատարանը նորից հայտարարում է քննութիւնն ավարտված, նորից բացում է կողմերի վիճարանութիւնն և մեղադրյալին մեկ անգամ ևս վերջին խոսք է տալիս:

Մեղադրյալի վերջին խոսքից հետո նախագահը հայտարարում է, վոր դատարանը հեռանում է խորհրդակցական սենյակ դատավճիտ կայացնելու համար, իսկ նիստն ընդհատվում է:

Քանի վոր սովորաբար մեղադրյալը, տուժաղը, մեկի և մյուսի ազգականներն սպասում են դատավճիտ հայտարարմանը և քանի վոր անհրաժեշտ է, վորպեսզի դատավճիտը հայտարարելուց հետո ներկա լինեն դատախազն ու պաշտպանը, պետք է անհրաժեշտ համարել, վորպեսզի դատարանը

նը հեռանալով խորհրդակցական սենյակը՝ հայտարարի, թե, որինակ, վորքան ժամանակից հետո կհրապարակվի դատավճիռը:

Իրանով դատաքննությունն ընդհատվում է և վերսկսվում այն ժամանակ, յերբ դատավճիռ կայացնող դատարանը վերադառնում է դահլիճ այն հրապարակելու համար:

5. ԴԱՏԱՎՃՈՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄԸ
(Ռեֆուզ Քր. Դատ. Որ. 339—340 հոդ. հոդ.)

Դատավճռի հրապարակումը հանդիսանում է վերջին, յեզրափակիչ գործողությունը, վորով վերջանում է քրեական գործի դատաքննությունը:

Դա պրոցեսի պատասխանատու մոմենտն է, ուստի և պետք է բավականին հանդիսավոր և գործնական բնույթ ունենա:

Դատական նիստում բոլոր ներկա գտնվողները, ներառյալ և դատարանի կազմը, դատավճիռը լսում են հոտընկալ: Նախագահը կարգում է դատավճիռը պարզորոշ, հստակ, բարձր ձայնով, այնպես, վոր յուրաքանչյուր բառը հասնի ներկա գտնվողներին: Յեթե գործը քննվել է դռնփակ նիստում, այս դեպքում ել դատավճիռը հայտարարվում է հրապարակորեն: Հրապարակելով դատավճիռը, նախագահը պետք է իր խոսքերով շարադրի մեղադրյալին դատավճռի յեզրափակման մասը, ընդվորում, արդարացված մեղադրյալները, յեթե նրանք կալանքի տակ են գլուխը, անվիջապես ազատվում են ու թողնում մեղադրյալներին աթոռ: Դատապարտվածներին նախագահը պարզաբանում է դատավճռի դանդաղարկման նրանց իրավունքը, դանդաղարկման ժամկետն ու կարգը:

Յեթե մեղադրյալներին վերաբերմամբ, վորոնք կալանքի տակ չեն, ընդունված է վորպես խափանման միջոց՝ կալանավորում, ապա այդ միջոցը կիրառվում է տեղնուտեղ և անմիջապես:

Իրանով դատաքննությունը տվյալ գործով համարվում է ավարտված և նախագահը հայտարարում է նիստը փակված:

ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

(Ռեֆուզ Քր. Դատ. Որ. 77—81, 399 հոդ. հոդ.)

1. ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Քրեական գործերով յուրաքանչյուր դատավճիռ, բացառությամբ այն դատավճիռների, վոր կայացնում են միութենական հանրապետության և ՌՍՀ Միության Գերագույն դատարանը, կարող է դանդաղարկվել մեղադրյալի ու բողոքարկվել դատախազի կողմից: Վորպեսզի յերկրորդ ատյանը, վորը քննելու յե գանգատը կամ բողոքը, կարողանա ստուգել դանդատի և բողոքի ճշտությունը և լուծել դանդաղարկվող դատավճիռը բեկանելու կամ ուժի մեջ թողնելու հարցը, այդ ատյանը պետք է իր տրամադրության տակ ունենա վոչ միայն դատարանի դատավճիռը, այլ և այնպիսի փաստաթուղթ, վորն իրենից լրիվ հաշվետվություն ներկայացներ այն ամենի մասին, ինչ տեղի յե ունեցել դատական նիստում: Այդպիսի փաստաթուղթ՝ հանդիսանում է դատական նիստի արձանագրությունը:

Արձանագրությունն ունի բացառիկ կարևոր նշանակություն, քանի վոր նա նկարագրում է վավերացնում է այն բոլոր փաստերն ու հանգամանքները, վորոնք տեղի յեն ունեցել դատական նիստում: Գոյություն ունի հաստատկանոն, վորի համաձայն դատական նիստում տեղի ունեցած փաստ է համարվում այն, վոր վավերացված է դատական նիստի արձանագրության մեջ: Յեթե, որինակ, արձանագրության մեջ չի հիշատակված, վոր մեղադրյալին վերջին խոսք է տրված, թեկուզ և իրականում մեղադրյալին վերջին խոսք տրված լինի, այնուամենայնիվ յերկրորդ ատյանը հաշվի կառնի միմիայն արձանագրությունը և նախագահի գործողությունների մեջ կտեսնի մեղադրյալի իրավունքների կոպիտ խախտում: Վկաների դատական նիստում տրված ցուցմունքների մասին յերկրորդ ատյանը կարող է իմանալ արձանագրությունից միայն, վորը հանդիսանում է այն միակ աղբյուրը, վորով հնարավոր է ծանոթանալ այդ ցուցմունքներին:

Համաժողովը ծանոթանալ կողմերի միջնորդութիւններին ու դատարանի այդ առթիւ կայացրած վորոշումներին յերկրորդ աստիճանը նույնպէս կարող է միմիայն նիստի արձանագրութեան հիման վրա:

Մի խոսքով, դատական նիստի արձանագրութիւնը պետք է լրիւ ու կատարյալ հաշվետւութիւն լինի այն մասին, թե ինչ է տեղի ունեցել դատական նիստում: Վորջան ավելի լրիւ լինի արձանագրութիւնը, քանի ավելի ճիշտ արտացոլի դատական նիստի ընթացքը, կողմերի և դատարանի գործողութիւնները, այնքան է՛լ ավելի հեշտ կլինի յերկրորդ աստիճանի համար ավելի ճիշտ վերաբերվել դատներին ու բողոքներին:

Որենքը բացառիկ կարևոր նշանակութիւն է տալիս դատական նիստի արձանագրութեանը և նույնիսկ կանոն է սահմանում, վորի համաձայն դատական նիստի քարտուղարը յենթակա յե բացարկման, յեթե կողմերը հիմք ունեն կարծելու, վոր քարտուղարի շահադրդովածութիւնը գործի վախճանում կխանդարի նրան ճշտորեն ու անաչառ կերպով շարադրելու արձանագրութեան մեջ դատական նիստի ընթացքն ու դատական նիստում տեղի ունեցած գործողութիւնները: Ուստի դատական նիստի արձանագրութիւնը ճշտորեն վարելու գործին դատարանը հատուկ ուշադրութիւն պետք է նվիրի: Պետք է հիշել, վոր ճիշտ դատավճիռը կարող է բեկանվել, յեթե դատական նիստի արձանագրութիւնն ունի եյական թերութիւններ և բացեր:

2. Ինչ ՊԵՏՔ Ե ՊԱՐՈՒՆԱԿԻ ԻՐ ՄԵՋ ԴԱՏԱՎՈՆ ՆԻՍՏԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այս հարցի պատասխանը մենք գտնում ենք Քաղ. Դատ. Որենսդրում և ՌԽՅՍՀ ու ԽՍՀՄ Դերադույն դատարանի մի շարք վորոշումներում: Այս ցուցումները հիմնականում հետևյալներն են:

Սովորաբար ընդունված է դատական նիստի արձանագրութիւնները գրել վաղորդ պատրաստված տպագիր բլանկների վրա: Դա սխալ է, և այդ պրակտիկային պետք է վերջ տալ: Պատճառը հասկանալի յե: Այդպիսի բլանկներում արդեն վաղորդ ցույց են տրված (սովորաբար տպագրական յեղանակով) այն գործողութիւնները, վոր դա-

տարանը պարտավոր է կատարել: Որինակ, դատարանի կազմի հրապարակումը, մեղադրյալին նրա իրավունքները պարզաբանելը և այլն: Իրականում այդ գործողութիւններն արդիւր տեղի յեն ունեցել, թե վոչ, արձանագրութեան մեջ դրանք արդեն գրված են. յերկրորդ աստիճանը հնարավորութիւն չունի ստուգելու այդ նշումների ճշտութիւնը:

Այս տեսակետից խիստ դժվարին գրութիւն է ստեղծվում մեղադրյալի համար, վորին, որինակ, գրել են նրա վորեւ իրավունքներից. յեթե նա գանգատվի այդ առթիւ, ապա նրա դեմ կվկայի արձանագրութիւնը, մինչդեռ այդ արձանագրութիւնը չի արտացոլում իրերի փաստական գրութիւնը, քանի վոր նշումներն արձանագրութեան մեջ արված են մինչև դատական նիստի բացումը: Հետեապես, դատական նիստի արձանագրութիւնն սկզբից մինչև վերջը պետք է կազմված լինի անմիջականորեն դատական նիստում: Քարտուղարը պարտավոր է մաքուր թղթի վրա սկսել արձանագրութիւնն ու գրել բացառապէս այն, ինչ վոր տեղի յե ունեցել տվյալ դատական նիստում:

Դատական նիստի յուրաքանչյուր արձանագրութեան անհրաժեշտ մասերը հանդիսանում են հետևյալ նշումները նրա մեջ՝

1) Այն վայրը (քաղաքի, գյուղի անունը), վորտեղ գործն է քննվում, քննութեան սկզբի և ավարտման ժամանակը (տարի, ամիս, ամսաթիւ). դատարանի կազմը (նախագահողի և ժողովրդական ատենակալների ազգանունները). քարտուղարի, մեղադրողի, պաշտպանի, քաղաքացիական հայցվորի ազգանունները: Յեթե գործով մասնակցում են միքանի պաշտպաններ, արձանագրութեան մեջ պետք է ցույց տալ, թե պաշտպաններից յուրաքանչյուրը վոր մեղադրյալին է պաշտպանում:

2) Ճիշտ մատնանշում այն մասին, թե գործին մասնակցողներից ովքեր են դատական նիստի կանչվել, կանչվածներից ով է ներկայացել, ով բացակայում է և ինչ պատճառներով, վորչափով վոր այդ պատճառները հայտնի յեն դատարանին, մեջ բերելով այն փաստաթղթերը, վորոնք բացատրում են այդ պատճառները:

3) Տեղեկութիւններ մեղադրյալի մասին, այն է՝ թե

արդյոք դատական նիստի բացման պահին նա ազատ է յեղել թե կալանադրված է դատարան բերվել: Յեթե մեղադրյալը կալանքի տակ է գտնվում, անպայման պետք է ցույց տալ նախնական կալանքի ժամկետը:

4) Կողմերի միջնորդությունների և դատարանի այդ առթիվ կայացրած վորոշումների մանրամասն նշումը:

5) Նախադահի պարզաբանումները մեղադրյալին այն մասին, վոր նա իրավունք ունի յուրաքանչյուր դատական գործողությունից հետո բացատրություններ տալու, բացարկներ հայտնելու և վկաներին ու փորձագետներին հարցեր առաջարկելու, ինչպես նաև դատավճիռը դանդաղորդելու և դանդաղորդման ժամկետները:

6) Մեղադրյալներին, վկաներին ցուցմունքներն ու փորձագետներին պատասխանները, ընդվորում, այդ ցուցմունքներն անհրաժեշտ է շարադրել ամենամանրամասն կերպով և այնպես, վորպեսզի այդ նշումներն արձանագրության մեջ իսկապես արտացոլեն դատաքննության ժամանակ տված նրանց ցուցմունքները: Ցուցմունքների նշումն արձանագրության ելական մասերից մեկն է հանդիսանում, և արձանագրություն կազմող քարտուղարը հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնի դրանց վրա: Այստեղ պահանջվում է մանրագին ճշտություն և յուրաքանչյուր գրանցվող բառի լուրջ կշռադատություն: Յերբմն, որինակ, պատահում է այսպես՝ մեղադրյալը նախադահի հարցին, թե արդյոք նա իրեն հանցավոր ճանաչում է, տալիս է դրական պատասխան, քարտուղարն այդ մոտցնում է արձանագրության մեջ. մինչդեռ նրա հետագա բացատրություններից պարզվում է, վոր նա իրեն հանցավոր է ճանաչում վոչ թե այն բանի համար, ինչում նրան մեղադրում են: Նա մեղադրվում է վատեման մեջ, իսկ իրեն հանցավոր է ճանաչում անփութություն մեջ: Պարզ է, վոր «մեղադրյալն իրեն հանցավոր ճանաչեց» նշումն արձանագրության մեջ տվյալ պայմաններում միանգամայն սխալ է, չի համապատասխանում մեղադրյալի ասածին: Այս որինակից յերևում է, թե ինչ խոշոր նշանակություն ունի վոչ միայն մեղադրյալի, այլև գործով հարցաքննվող բոլոր անձանց ցուցմունքների ճիշտ արձանագրումը: Ցուցմունքները ճիշտ են

նշվում այն ժամանակ, յերբ քարտուղարը, ուշադրությամբ մտասուզվելով ցուցմունքի մեջ և ըմբռնելով նրա իմաստը, արձանագրում է այն: Հակառակ դեպքում նշումը լինում է աղոտ—քարտուղարը բռնում է հարցաքննվողի առանձին բառերը և չհասկանալով դրանց բովանդակությունը, մեղացնում է արձանագրության մեջ առանց կապակցելու նույն հարցաքննվողի այլ բացատրությունների հետ:

7) Մանրամասն շարադրումը քաղաքացիական հայցվորի պահանջների, այն է՝ պետք է նշել, թե մեղադրյալներին վորի դեմ է քաղաքացիական հայցը հարուցված և ինչպիսի գումարով: Յեթե հայցվորը չի կարողացել ցույց տալ դումարը, ապա և այդ հանգամանքը պետք է նշել արձանագրության մեջ:

8) Կողմերի վեճաբանության ելության շարադրումը: Ճառերի ամբողջ բովանդակությունը չպետք է շարադրել, բայց անպայման պետք է նշել արձանագրության մեջ այն վերջնական յեզրակացությունները, վորոնց հանգել են կողմերը (դատապարտում, արդարացում, պատժամիջոց, քաղաքացիական հայցի չափ): Յեթե կողմերը միջնորդում են մյուս կողմի ճառից քաղվածքներ արձանագրության մեջ մոտցնելու մասին—այդ միջնորդությունը պետք է բավարարել:

9) Դատարանի կողմից դատական նիստի ընթացքում կայացրած վորոշումների նշումը: Անկախ այն բանից, թե վորոշումները վորտեղ են կայացվում՝ խորհրդակցական սենյակում, թե դատական նիստում, դրանք պետք է շարադրվեն արձանագրության մեջ: Հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել այն վորոշումներին, վորոնք կայացվում են դատարանի կողմից դատական նիստում, բանավոր կերպով: Դրանք պետք է արձանագրվեն ըստ հարավորություն բառացիորեն, վորպեսզի պարզ պատկերացում տրվի դատարանի կայացրած վորոշման ելության մասին:

Բացի այս ելմեներներից, պետք է արձանագրության մեջ մոտցնել այն ամենը, ինչի մասին միջնորդում են կողմերը: Բոլոր նշումները դատարանի գործողությունների մասին պետք է հետևեն այն կարգով, ինչ կարգով տեղի յեն ունեցել դատական նիստում, քանի վոր միմիայն այս

Հավելված

Համեմատական աղյուսակ

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐԵՆՍԳՐԲԵՐԻ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ
ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

ՌեճՍՆ	Ուկրա- ն. հՍՀ	Բելո- սուս. հՍՀ	Վրաց. հՍՀ	Ադրբեյ- ջան. հՍՀ	Ուկրեկ. հՍՀ	Հայկակ. հՍՀ	Տաթիկ. հՍՀ
19	20	19	19	19	99	19	13
41—49	38—47	41—49	40—48	38—46	83—85	41—49	75
55	53	55	54	52	88	55	76
77—81	75—79	77—81	77—81	77—81	20, 101, 102	77—80	79—80
233—246	232—234	233—240	233—235	244—249	91—98	216—225	68—73
251	—	251	238	—	251	228	—
262—278	243—258	262—278	262—278	259—275	105—113	239—255	85—86
279—301	259—263	279—301	279—301	276—298	113—118	256—278	88—89, 92—93
302—310	280—288	302—310	302—310	299—308	120, 123—126	279—288	94, 97—100
314	292	314	314	311	121	292	—
319	216	319	319	316	128	297	—
339	312	339	339	336	—	317	—
399	—	399	399	—	—	366	—

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԼՈՒԽ I. ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՑԵՎ ՊՐՈՑԵՍՈՒՄԱԼ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ	3
ԴԼՈՒԽ II. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶՐՈՒՆՔՆԵՐ, ՎՈՐՈՆՅՈՎ ԿԱՌՈՒՅՎՈՒՄ Ե ԴՆՏԵՍԱՆ ՆԻՍՏԸ	8
1. Հրապարակախուսություն	8
2. Բանավորությունն ու անմիջականությունը	11
3. Պրոցեսի անընդհատությունը	12
4. Մրցողականությունն ու կողմերի իրավահավասարությունը	14
5. Մեղադրյալին պաշտպանության իրավունք ապահովելը	16
6. Մեղադրյալին դատարանում յեկույթ ունենալու և դործի նյութերին իր մայրենի լեզվով ծանոթանալու իրավունքն ապահովելը	20
ԴԼՈՒԽ III. ԱՅՆ ԱՆՀՐԱՃԵՇՏ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ, ՎՈՐՈՆՔ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄ ԵՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ԿԱՆՈՆԱՎՈՐ ՎԱՐՈՒՄԸ	21
1. Գործը քննության նշանակելը	22
2. Մեղադրական յեղրակացությունն պատճենը մեղադրյալին հանձնելը	22
3. Կողմերի միջնորդությունների լուծումը	23
4. Պաշտպան նշանակելը	24
5. Կադրադրություն կողմերին, նրանց ներկայացուցիչներին, վկաներին և փորձագետներին դատակոչելու մասին	25
ԴԼՈՒԽ IV. ԳՈՐԾԻ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՍՏԱԴԻԱՆԵՐԸ	27
1. Նախապաշտպանական ստադիան	28
2. Դատաքննություն	37
3. Կողմերի վիճարանությունը	54
4. Մեղադրյալի վերջին խոսքը	58
5. Դատավճռի հրապարակումը	60
ԴԼՈՒԽ V. ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ	61
1. Դատական նիստի արձանագրության նշանակությունը	61
2. Ինչ պետք է պարունակի իր մեջ դատական նիստի արձանագրությունը	62
3. Արձանագրություն կազմելու Ժամկետը	66
4. Դիտողություններ արձանագրության առթիվ	66
Հավելված	68

Թարգմ. Լ. Միրզա-Ավագյան
Խմբագրեցին Ս. Մամյան և Ս. Մարտիրոսյան
Սրբագրեիչ Հ. Դպրութեան
Կոնսթանդնուպոլսի Սրբագրեիչ Լ. Սրբյան

Դրամի լիազոր Վ. 1091 պատվեր № 269 տիրած 1000
Հանձնված և արտադրութեան 11/XI 1939 թ.
Ստորագրվել և սպագրելու 15/II 1940 թ.
Դինը 1 ս. 50 կ.

Բաղադրական գրականութեան պետական հրատարակչութեան ազարան
Յեքեան, Սլավոնիայի № 65.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0215132

36. 718

ГРИБОК 10. 50 4.

Б. Я. АРСЕНЬЕВ
СУДЕБНОЕ ЗАСЕДАНИЕ
ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ

Издательство Наркомюста Арх. ССР
Ереван ● 1940